

MENTALISEREN IN SITUATIES VAN MISCOMMUNICATIE EN VERWARRING

Dieke Bos en Yvonne van der Valk

CHRISTELIJKE HOGESCHOOL EDE | MEI 2017

SOCIAAL PEDAGOGISCHE HULPVERLENING

OPDRACHTGEVER: ELLEN SCHEP

AFSTUDEERBEGELEIDER: MARTINE LUKASSE

EERSTE BEOORDELAAR: WILLEMIEKE VAN GINKEL

Voorwoord

De plaatsingen van jeugdigen in gezinshuizen neemt de afgelopen jaren toe. De kinderen en adolescenten die in een gezinshuis worden geplaatst, hebben vaak te maken met verschillende problemen. Hechting is een van deze problemen. Een veilige hechting is belangrijk voor het kind en de verzorger van het kind. Onderzoeken naar hechting kunnen daarom juist in deze tijd een enorme toegevoegde waarde hebben, zodat gezinshuisouders en pedagogisch medewerkers goede informatie en handvaten kunnen krijgen in de praktijk van het gezinshuis.

Wij, Dieke Bos en Yvonne van der Valk, zijn de uitdaging aangegaan om door middel van dit onderzoek meer informatie te verwerven over het 'hoe' van hechting. Daarmee wilden wij graag een bijdrage leveren aan het onderzoek 'Hechting in Interactie', onder leiding van Ellen Schep. Wij konden hierin bijdragen door te onderzoeken wat de rol van mentaliseren is in de communicatie tussen gezinshuisouders en adolescenten.

Tijdens dit onderzoek hebben we een kijkje gekregen in de wereld van gezinshuizen en konden we ons verdiepen in de kant van hechting die nog steeds vragen oproept. We hebben onze eigen kennis uit kunnen breiden en nieuwe ervaringen op kunnen doen door de samenwerking met de studenten van de RUG en met drs. Tom Koole.

Graag willen we Ellen Schep en Martine Lukasse bedanken voor de intensieve begeleiding die zij ons hebben geboden. Met behulp van hun feedback en expertise hebben wij dit onderzoek tot stand kunnen brengen.

We hopen dat de uitkomsten van dit onderzoek bij kunnen dragen aan het professioneel ouderschap van de gezinshuisouders in Nederland en dat het voor de lezer mag bijdragen aan nieuwe inzichten.

Dieke Bos
Yvonne van der Valk

29 mei 2017

Samenvatting

De hechtingstheorie, welke is ontwikkeld door John Bowlby, stelt dat een veilige hechtingsrelatie belangrijk is voor de ontwikkeling van een kind en dat deze bepalend kan zijn voor de verloop van het verdere leven. Uit verdere onderzoeken, waaronder die van Ainsworth, is gebleken dat nieuwe ervaringen een correctieve werking kunnen hebben op de hechtingsrelatie. De verschillende hechtingservaringen van een kind geven informatie over de wereld en over de mensen om het kind heen. Deze informatie wordt verwerkt in het intern werkmodel. Er zijn verschillende factoren die een veilige hechting tussen ouder en kind kunnen bevorderen, waaronder het begrip mentaliseren. Mentaliseren houdt in dat men in staat is zijn eigen gevoelens, gedachten en verlangens, en die van de ander, te herkennen en te verwoorden. Als kind leert men dit van de ouders en het wordt doorgegeven van generatie op generatie; het is een aspect van intergenerationele overdracht. Door het mentaliseren wordt er duidelijkheid, en daarmee ook veiligheid, geboden aan het kind en kan de veilige hechtingsrelatie met het kind worden bevorderd. Daarnaast heeft een veilige hechting ook weer invloed op het mentaliseren. Door een veilige hechtingsrelatie ontwikkelt het kind een ontvankelijkheid voor leren, waaronder het leren mentaliseren.

Communicatie houdt in dat er een boodschap via een zender naar een ontvanger wordt gestuurd. Miscommunicatie betekent dat de verzonden boodschap niet of verkeerd wordt begrepen door de ontvanger. Tussen ouder en adolescent ontstaat er vaker miscommunicatie of verwarring door de vele veranderingen die een adolescent ondergaat. Er ontstaat een omslag in de onderlinge communicatie. Waar de ouder vaak de neiging heeft om de eigen gedachten en inzichten aan de adolescent op te leggen, streeft de adolescent ernaar om zich los te maken van de ouder en een gelijkwaardige en zelfstandige rol aan te nemen. Wanneer de ouder geen mogelijkheid biedt aan de adolescent om zijn nieuw verworven inzichten te delen, komt de adolescent in opstand en sluit deze zich af voor het verhaal van de ouder. De adolescent maakt namelijk een intellectuele groei door en moet in het eigen denkproces gestimuleerd worden. Zodra de ouder en adolescent open staan voor de inzichten en de mening van de ander, worden vooroordelen en miscommunicatie voorkomen.

Vanuit het beeldmateriaal zijn de manieren waarop gezinshuisouders mentaliseren geanalyseerd. Naast het directe verwoorden van gevoelens, gedachten en verwachtingen, uiten de gezinshuisouders deze ook door indirecte verwoordingen. Vanuit het beeldmateriaal zijn er zes manieren van mentaliseren onderscheiden. Deze manieren vormen zes categorieën, waarin de fragmenten onderverdeeld kunnen worden. Deze categorieën zijn het delen van eigen gevoelens, eigen gedachten, eigen verwachtingen, eigen verlangens, eigen ervaringen van de situatie en de eigen interpretatie van het gevoel en gedrag van de adolescent. Aan één situatie kunnen meerdere categorieën verbonden worden. Uit het beeldmateriaal blijkt dat het mentaliseren van de gezinshuisouders een stimulerende werking kan hebben op het mentaliseren van de adolescenten.

Aan de hand van de analyse van het beeldmateriaal kan geconstateerd worden dat de adolescenten de mentalisatie van de ouders oppikken, ook wanneer de ouders een indirecte manier van mentaliseren toepassen.

Wanneer de gezinshuisouder het eigen gevoel of de eigen gedachte mentaliseert, wordt de adolescent rustiger en geeft geen tegenspraak. Het zwijgen van de adolescent kan geïnterpreteerd worden als acceptatie van of instemming met het gevoel van de gezinshuisouder. In de situaties waarin de gezinshuisouder de eigen ervaring van de situatie verwoordt, ontstaat er vanuit de adolescent begrip voor de manier waarop de gezinshuisouder reageerde en hoe deze de situatie ervaarde. Wanneer de gezinshuisouder een verwachting richting de adolescent uitspreekt, schiet

deze in de verdediging en probeert het eigen inzicht op de situatie uit te leggen. In het verwoorden van de eigen interpretatie van het gedrag van de adolescent zit vaak een correctie verborgen. Hier komt vanuit de adolescent vaak verzet op of het wordt genegeerd. Dit zou verklaard kunnen worden vanuit de behoefte aan zelfstandigheid en gelijkwaardigheid van de adolescent. In de ervaring van de adolescenten kan het uitspreken van de interpretatie van het gedrag van de adolescent als bedreiging van deze aspecten worden gezien, waardoor de kans groot is dat ze hier tegenin gaan en hun autonomie proberen te beschermen.

Inhoud

Voorwoord	1
Samenvatting.....	2
Leeswijzer	6
Hoofdstuk 1 Verantwoording	7
1.1 Aanleiding.....	7
1.2 Probleemstelling.....	9
1.3 Begrippen	9
1.4 Hoofdvraag	10
1.5 Deelvragen.....	10
1.6 Doelstellingen, doelgroep en resultaten	11
1.7 Werkwijze en onderzoeksmethoden	12
1.7.1 Literatuuronderzoek.....	13
1.7.2 Conversatieanalyse.....	13
1.8 Reikwijdte	15
Hoofdstuk 2 Wat is er vanuit de literatuur bekend over de rol van mentalisatie in het vormgeven van een hechtingsrelatie?	16
2.1 Hechting	16
2.2 Mentaliseren	18
2.3 De rol van mentaliseren bij hechting	19
2.4 Samenvatting.....	21
Hoofdstuk 3 Wat is er vanuit de literatuur bekend over communiceren tussen ouders en adolescenten binnen een opvoedrelatie?.....	22
3.1 Hoe werkt communicatie eigenlijk en hoe ontstaat miscommunicatie?.....	22
3.2 Welke ontwikkelingen vinden er plaats bij adolescenten?	23
3.3 Wat verandert er in de onderlinge verhoudingen tussen ouders en adolescenten?	24
3.4 Welke effecten heeft dit op de communicatie onderling?	25
3.5 Samenvatting.....	26
Hoofdstuk 4 Hoe wordt zichtbaar dat de gezinshuisouders in staat zijn om hun eigen gedachten en gevoelens duidelijk te maken aan de adolescenten in situaties van verwarring en miscommunicatie?	27
4.1 Categorieën	27
4.1.1 Eigen gevoelens	28
4.1.2 Eigen gedachten	29
4.1.3 Eigen verwachtingen	30
4.1.4 Eigen verlangens.....	31
4.1.5 Eigen ervaringen van de situatie	32

4.1.6 Eigen interpretatie van het gevoel of gedrag van de adolescent	33
4.2 De gezinshuisouder zelf als bevorderende factor	34
4.3 Samenvatting.....	35
Hoofdstuk 5 Hoe reageren de adolescenten op de verschillende manieren waarop de gezinshuisouders hun gedachten en gevoelens verwoorden?	36
5.1 Categorieën	36
5.1.1 Eigen gevoelens.....	36
5.1.2 Eigen gedachten	37
5.1.3 Eigen verwachtingen	38
5.1.4 Eigen verlangens.....	39
5.1.5 Eigen ervaring van de situatie	40
5.1.6 Eigen interpretatie van het gevoel of gedrag van de adolescent	42
5.2 Samenvatting.....	43
Hoofdstuk 6 Conclusie, discussie en aanbevelingen	44
Conclusie	44
Discussie	45
Aanbevelingen.....	46
Vervolgonderzoek	46
Hoofdstuk 7 Evaluatie.....	47
Productevaluatie	47
Evaluatie op het onderzoeksproces	48
Bibliografie	49
Bijlagen	53
Bijlage 1 Uitleg bij de beeldfragmenten	54
Fragmentcodes.....	54
Transcriptieconventies.....	54
Gespreksorganisatie.....	54
Prosodie.....	54
Transcriptieproblemen	55
Bijlage 2 Kijkkader	56
Bijlage 3 Categorieën.....	57

Leeswijzer

Dit onderzoek naar mentalisatie in situaties van miscommunicatie en verwarring, bestaat uit vijf hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk bevat de verantwoording van het onderzoek. Hierin komen de aanleiding voor het onderzoek, de achtergrond, de probleemstelling en de hoofd- en deelvragen die er behandeld worden naar voren.

In hoofdstuk twee tot en met vijf wordt er met behulp van deelvragen antwoord gegeven op de hoofdvraag en zullen de onderzoeksresultaten beschreven worden.

Het tweede hoofdstuk gaat in op de vraag welke rol mentalisatie speelt in het vormgeven van een hechtingsrelatie. Er zijn verschillende literatuurbronnen over mentalisatie, hechting en de rol van mentalisatie bij hechting. Er wordt nader gespecificeerd wat mentaliseren inhoudt en wat er bekend is over hechting. Vervolgens zal het verband tussen deze aspecten nader worden toegelicht.

In het derde hoofdstuk zal de rol van communicatie tussen ouders en adolescenten worden beschreven. Als duidelijk is welke rol 'gewone' communicatie heeft, zal er verder ingegaan kunnen worden op de rol en de effecten van miscommunicatie.

Het vierde hoofdstuk in het onderzoekverslag wordt een weergave van informatie die is verzameld en geanalyseerd vanuit het beeldmateriaal. Daarmee zal een antwoord worden gegeven op de vraag hoe er zichtbaar wordt dat de gezinshuisouders in staat zijn om hun eigen gedachten en gevoelens duidelijk te maken aan de adolescenten in situaties van miscommunicatie en verwarring. Aan de hand van het bekijken en analyseren van het beeldmateriaal kunnen er uitspraken worden gedaan over de verschillende vormen van mentaliseren die bij de gezinshuisouders naar voren komen als het gaat over hun eigen belevingen.

Het vijfde hoofdstuk zal een aanvulling geven op deelvraag vier, namelijk hoe de adolescenten reageren op de manier waarop de gezinshuisouders hun gedachten en gevoelens verwoorden.

In hoofdstuk zes, de conclusie, zal door middel van de resultaten uit de deelvragen antwoord gegeven worden op de hoofdvraag. Daarnaast worden in dit hoofdstuk eventuele aanbevelingen, vervolgvragen en de discussie beschreven. Er wordt een evaluatie op het onderzoeksproces beschreven en het onderzoeks-product wordt toegelicht.

Naast het onderzoekverslag, wat tevens het eindproduct is, wordt er een bronnenboek gemaakt. Daarin worden de uitwerkingen van de conversatie-analyse geplaatst, om inzicht te geven in het onderzoeksproces en de methode. Vanwege de vertrouwelijkheid van de informatie is dit een apart document.

Hoofdstuk 1 | Verantwoording

1.1 Aanleiding

In de jaren '50 van de vorige eeuw introduceerde de Engelse psychiater Bowlby het begrip hechting (Kohnstamm, 2009). Dit begrip hield in dat een kind de nabijheid zoekt van een volwassene met wie hij een langdurige en sterke band heeft (Bowlby, 1983).

Bowlby ging er van uit dat kinderen een evolutionair verklaarbare en biologische neiging hebben om een hechtingsrelatie te vormen met de medemens, aangezien ze afhankelijk zijn van de mensen om hen heen. Bowlby stelde dat de interactie tussen opvoeders en het kind in de eerste levensjaren het belangrijkste waren voor de kwaliteit van de hechting (Bowlby, 1979). Na verder onderzoek is deze theorie doorontwikkeld en is er geconcludeerd dat de hechting niet af hangt van de eerste levensjaren van een kind, maar dat er een inhaalslag kan worden gemaakt op latere leeftijd (IJzendoorn, 2010; Juffer, 2010).

In de hechting van een kind zijn een aantal aspecten van belang, zoals de sensitiviteit, responsiviteit, continuïteit en beschikbaarheid van opvoeders (Gardeniers & De Vries, 2012; Juffer, 2010). Sensitiviteit houdt in dat de opvoeders oog hebben voor de behoeften van het kind en de responsiviteit is het daadwerkelijk aanbieden van deze behoeften (Mark & Mulderij, 2008). Deze aspecten zorgen voor een gevoel van veiligheid bij het kind, wat noodzakelijk is voor een goede en veilige hechtingsrelatie.

Wanneer ouders een kind geen veilige thuissituatie kunnen bieden, wordt er vaak voor het kind een alternatieve woonplek gezocht. Een van de mogelijkheden om een kind dan een hechtingsrelatie te bieden is door plaatsing in een gezinshuis. In gezinshuizen kunnen kinderen voor lange tijd wonen en hebben ze vaste opvoeders. Het is een plek waar uithuisgeplaatste kinderen kunnen wonen, in sommige situaties is het een alternatief voor het wonen op een groep. Een gezinshuis is anders dan een pleeggezin doordat één van de ouders een professionele opvoeder is en in dienst is bij de organisatie die het gezinshuis heeft gestart (Clarijs, 2015). Gezinshuizen hebben tot doel om het kind een mogelijkheid te bieden om deel te nemen aan het gezinsleven, om een kind continuïteit te bieden en om het kind geborgenheid en veiligheid te bieden (Van der Vliet, 2013).

Continuïteit in de opvoeding is een belangrijke factor voor het opbouwen van een veilige hechtingsrelatie. Met continuïteit wordt bedoeld dat kinderen opgevoed worden op een plek die voor lange tijd hetzelfde blijft en dat het kind vaste opvoeders heeft. Wanneer die factoren voor langere tijd hetzelfde zijn wordt de continuïteit gewaarborgd en wordt het makkelijker voor een kind om zich aan zijn opvoeders te hechten, want stabiliteit is een voorwaarde voor een veilige hechting (Van der Vliet, 2013; Bartelink & Van der Steege, 2012; Waddel, Macmillan, & Pietrantonio, 2004). Hierdoor is een gezinshuis een geschikte plek om veilige hechting te bevorderen.

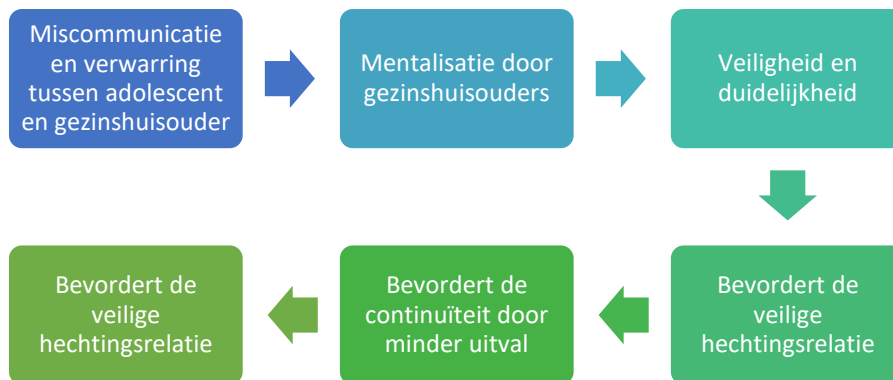
Toch lukt het in veel gevallen niet om de continuïteit te waarborgen. Er vallen nog veel adolescenten uit bij gezinshuizen, waardoor de continuïteit van de zorg niet altijd wordt behaald en zo niet aan de voorwaarden voor een veilige hechtingsrelatie wordt voldaan (Bartelink & Van der Steege, 2012). De gemiddelde verblijfsduur dat een kind in het gezinshuis blijft is slechts 2.7 jaar (Meuwissen, 2011). Door de uithuisplaatsing van de adolescenten wordt hun hechtingsrelatie onderbroken. In combinatie met de verschillende plaatsingen die een adolescent vaak meemaakt na de uithuisplaatsing, kan dit ervoor zorgen dat sommige adolescenten in gezinshuizen problemen hebben met de hechting (Bartelink & Van der Steege, 2012; Meuwissen, 2011). Adolescenten die geen veilige hechtingsrelatie hebben, blijken meer problemen te hebben. Dit loopt uiteen van vertraging van de algehele ontwikkeling tot gedragsproblemen en stoornissen. Een veiligere hechtingsrelatie kan deze

problemen verminderen (Van der Vliet, 2013). Probleemgedrag wordt genoemd als één van de redenen van uitval bij gezinshuizen. Doordat veilige hechting deze problemen kan verminderen, kan dit leiden tot minder uitval van adolescenten bij gezinshuizen en meer continuïteit (Farby, Reitz & Luster, 2002). Wanneer er door meer continuïteit meer stabiliteit komt, wordt aan deze voorwaarde van veilige hechting voldaan (Van der Vliet, 2013).

Een ander aspect wat bijdraagt aan de veiligheid, is mentaliseren. Mentaliseren houdt in dat je gedachten en gevoelens van jezelf en van de ander kan herkennen en onder woorden kan brengen (Gael, 2002). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er een samenhang bestaat tussen de mentaliserende ouder, het mentaliserende vermogen van een kind en een veilige hechtingsrelatie op vroegere en latere leeftijd (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Als een kind veilig gehecht is, bevordert dit het mentalisatie vermogen van het kind. De grootste factor die een rol speelt bij het ontwikkelen van het mentaliserend vermogen van een kind, is het passend spiegelen van de ouders (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Het passend spiegelen houdt in dat de ouder de emotie van het kind juist interpreteert en aan het kind duidelijk maakt welke emotie bij het kind speelt, door deze zelf te laten zien. Hierdoor leren kinderen om hun gevoelens en emoties te plaatsen en kunnen ze deze onderscheiden (Bateman & Fonagy, 2004). Gehechtheid houdt in deze context in dat er een omgeving is gecreëerd voor relaties waarin mentaliserende interacties worden gestimuleerd. Het werkt ook andersom. Wanneer een ouder passend mentaliseert, bevordert dit het veiligheidsgevoel van het kind, wat weer een positief effect heeft op de hechtingsrelatie (Allen, Fonagy, & Bateman, 2008).

Naarmate kinderen ouder worden, verloopt de onderlinge communicatie over een steeds grotere afstand in plaats van het fysieke contact. Kinderen die veilig gehecht zijn communiceren over het algemeen over positieve en negatieve gevoelens met hun ouders (Juffer, 2010). Mentaliseren geeft kinderen een gevoel van duidelijkheid en veiligheid, doordat ze weten wat de ander over hen denkt (Thoomes-Vreugdenhil, Giltaij, Hulzen, Leeuwen & Waal, 2006). Hierdoor ontwikkelt het kind een reflectieve functie en kan het de wereld beter leren begrijpen (Thoomes-Vreugdenhil, 2006).

In de omgang met adolescenten is er vaak sprake van onduidelijkheid in de communicatie. Een adolescent is zich aan het ontwikkelen en gaat op een andere manier communiceren met zijn ouders of verzorgers. Terwijl een kind zich vaak nog aanpast in de communicatie met de ouders, is een adolescent sneller geneigd het gesprek af te breken. Hierdoor zijn er in de omgang tussen adolescenten en ouders vaak situaties van miscommunicatie en verwarring (Delfos, 2004). Tijdens deze situaties ontstaat er onduidelijkheid bij de adolescenten en de ouders. In gezinshuizen wonen veel adolescenten met hechtingsproblemen. Deze adolescenten hebben moeite met het aangaan van diepere banden, maar hebben wel de één op één aandacht nodig (Baat & Berg-LeClercq, 2013). Juist deze adolescenten hebben behoefte aan een duidelijke en veilige omgeving, omdat er wantrouwen heerst en dit een eventuele nieuwe hechtingsrelatie met de gezinshuisouder in de weg staat (Thoomes-Vreugdenhil, 2012). Door de gedachten en gevoelens die er spelen te verwoorden naar de ander, het mentaliseren, kan er in die onduidelijke situatie juist duidelijkheid, en daarmee ook veiligheid, ontstaan.

Figuur 1 | Relatie tussen mentaliseren en een veilige hechtingsrelatie in een gezinshuis

Vanwege de uitval van veel adolescenten in gezinshuizen, is Ellen Schep een onderzoek gestart naar hechting in de interactie tussen de adolescenten en gezinshuisouders. Met dit onderzoek hoopt zij antwoorden te krijgen op hoe de hechting vormgegeven kan worden, zodat de gezinshuisouders dit bewust kunnen toepassen en er minder uitval zal voorkomen (zie figuur 1). Omdat mentaliseren één van de onderdelen is die hechting kan bevorderen, wordt dit aspect meegenomen in het onderzoek van Schep. Dit onderzoeksverslag is één van de deelonderzoeken die ingaan op verschillende situaties waarbij gementaliseerd kan worden. Hoewel er al veel informatie beschikbaar is over hechting en mentaliseren, is er nog niet veel informatie beschikbaar over het mentaliseren van gezinshuisouders en de adolescenten in een gezinshuis in situaties van miscommunicatie en verwarring (Schep, 2014). Daarom wordt er in dit onderzoek aandacht besteedt aan de manieren waarop mentaliseren vorm wordt gegeven.

1.2 Probleemstelling

Het probleem waar tegenaan wordt gelopen, is dat gezinshuisouders te weinig kennis beschikbaar hebben over hoe het mentaliseren in situaties van miscommunicatie en verwarring tussen de gezinshuisouders en de adolescenten er in de praktijk uit ziet en hoe ze dit vorm kunnen geven. Zij hebben de kennis nodig om, met behulp van mentalisatie, zo te kunnen handelen dat zij de hechtingrelatie met de adolescenten kunnen verbeteren en ze voor de adolescenten een veilige en duidelijke omgeving kunnen creëren, zodat er minder adolescenten uitvallen.

1.3 Begrippen

Gezinshuis: Volgens de website van www.gezinshuis.com (www.gezinshuis.com) is een gezinshuis een plek waar 3 tot 6 uithuisgeplaatste kinderen kunnen wonen. De ouders zijn professionele opvoeders of één van de ouders is professioneel opvoeder. Er zijn verschillende organisaties met gezinshuizen. Elk gezinshuis is op een eigen manier vormgegeven, maar komt veelal overeen met de gezinshuizen bij www.gezinshuis.com. In dit onderzoek richten we ons niet op een specifieke groep gezinshuizen, maar op gezinshuizen in Nederland in het algemeen.

Mentaliseren: Mentaliseren houdt in dat je gedachten, verlangens en gevoelens van jezelf en van de ander kan herkennen en onder woorden kan brengen (Gael, 2002; Allen, Fonagy & Bateman, 2008)

Hechting: Onder hechting verstaan we het proces van interactie tussen een kind en een of meer opvoeders dat een duurzame hechtingsrelatie tot stand brengt. Hechting is het meest cruciaal in de eerste levensjaren, maar wanneer dit niet goed verloopt, kan dit in latere levensjaren hersteld worden. Hechting is een belangrijk onderdeel in de ontwikkeling van een kind (Nederlands Jeugdinstituut, 2016).

Veilige hechting: Een veilige hechting is een hechting waarbij de opvoeder reageert op de signalen van het kind, de autonomie van het kind respecteert en steun en structuur biedt. Wanneer een kind er van uit gaat dat zijn opvoeder adequaat reageert op zijn signalen is het veilig gehecht en is er sprake van een veilige hechting (IJendoorn, 2008).

Hechtingsrelatie: De band tussen het kind en de persoon aan wie het kind gehecht is. Een kind kan ook een hechtingsrelatie hebben met de opvoeder bij wie het kind niet veilig kan hechten. Een kind hecht zich altijd aan de opvoeder (Juffer, 2010).

Continuïteit: Met continuïteit wordt bedoeld dat kinderen opgevoed worden op een plek die voor lange tijd hetzelfde blijft en dat het kind vaste opvoeders heeft (van der Vliet, 2013).

Kinderen: Kinderen van 0 tot 12.

Adolescenten: Jongeren van 12 tot 18.

Verwarring en miscommunicatie: Miscommunicatie houdt in dat de ene persoon de andere persoon verkeerd begrijpt. De ontvanger vat de boodschap van de zender anders op dan deze die heeft bedoeld (Wierzema & Jansen, 2005). Verwarring betekent volgens Van Dale onduidelijk of onsamenhangend (van Dale, 2017). In dit onderzoek gaat het daarbij zowel om communicatie als om de situatie die onduidelijk of onsamenhangend kan zijn voor de adolescent of de gezinshuisouder. Deze twee begrippen samen duiden op een situatie waarin er voor de adolescent of gezinshuisouders, bewust of onbewust, niet duidelijk is wat gezegd of bedoeld wordt, iemand verkeerd wordt begrepen en aspecten anders lopen dan gepland, afgesproken of verwacht.

Ouders: Het begrip ouders kan juridisch of biologisch worden bepaald (De Wolff, Dekker-van der Sande, Sterkenburg & Thoomes-Vreugdenhil, 2015). Ouders kan in dit onderzoek ook gelezen worden als gezinshuisouders, professionele opvoeders of verzorgenden.

1.4 Hoofdvraag

Op welke manier wordt mentalisatie door gezinshuisouders zichtbaar in de interactie met adolescenten van twaalf tot achttien jaar in situaties van verwarring en miscommunicatie?

1.5 Deelvragen

1. Wat is er vanuit de literatuur bekend over de rol van mentalisatie in het vormgeven van een hechtingsrelatie?
2. Wat is er vanuit de literatuur bekend over communiceren tussen ouders en adolescenten binnen een opvoedrelatie?
3. Hoe wordt zichtbaar dat de gezinshuisouders in staat zijn om hun eigen gedachten en gevoelens duidelijk te maken aan de adolescenten in situaties van verwarring en miscommunicatie?
4. Hoe reageren de adolescenten op de verschillende manieren waarop de gezinshuisouders hun gedachten en gevoelens verwoorden?

1.6 Doelstellingen, doelgroep en resultaten

Het doel van dit onderzoek is allereerst om antwoord te krijgen op de vraag op welke manier gezinshuisouders in gezinshuizen in staat zijn om hun gedachten en gevoelens onder woorden te brengen in situaties van miscommunicatie en verwarring. Zoals uit de vraagstelling blijkt, wordt er gezocht naar informatie over hoe het mentaliseren van de gezinshuisouders zichtbaar wordt in de praktijk. Zo kan er worden vastgesteld op welke manier mentaliseren naar voren komt en op welke manier de adolescenten hierop reageren.

Aan het eind van het onderzoek is er informatie beschikbaar over hoe mentaliseren door gezinshuisouders zichtbaar wordt in de communicatie met de adolescenten in situaties van miscommunicatie en verwarring.

Door middel van deze informatie, wordt er beoogd een bijdrage te leveren aan het onderzoek Hechting in interactie, wat wordt uitgevoerd door Ellen Schep van het Lectoraat Jeugd en Gezin aan de Christelijke Hogeschool in Ede. Dit onderzoek voert zij uit in samenwerking met Tom Koole, hoogleraar aan de Universiteit van Groningen. Doordat dit onderzoek daarbij aansluit, heeft dit indirect tot doel om kennis en inzicht te vergroten over hoe hechting zich voordoet in professionele opvoedrelaties en hoe de veilige hechtingsrelatie bevorderd kan worden.

Zodra dit onderzoek is afgerond, levert de opgedane kennis over mentaliseren in situaties van miscommunicatie en verwarring een bijdrage aan het onderzoek Hechting in Interactie.

Uiteindelijk is het doel van beide onderzoeken om een bijdrage te leveren aan de kennis en professionalisering van de gezinshuisouders, zodat de gezinshuisouders over handvaten beschikken om de hechtingsrelatie tussen de gezinshuisouders en de adolescenten te verbeteren en er mogelijk minder adolescenten uitvallen bij gezinshuizen. Dit zal naar verwachting een positieve uitwerking hebben op het welzijn van de adolescenten en het zal naar verwachting het probleemgedrag van de adolescenten, zoals genoemd in de aanleiding, verminderen. Indirect zou dit kunnen bijdragen aan een veiligere samenleving. Wellicht zullen deze adolescenten door vermindering van het probleemgedrag en uitval uit de gezinshuizen minder hulpverlening nodig hebben, waardoor uiteindelijk kosten bespaard zouden kunnen worden.

Na afronding van dit onderzoek en het onderzoek 'Hechting in Interactie', leveren de resultaten van beide onderzoeken een bijdrage aan de kennis en professionalisering van gezinshuisouders.

De doelgroep van dit onderzoek zijn de medewerkers van het Lectoraat jeugd en gezin, degenen die betrokken zijn bij het onderzoek Hechting in Interactie en anderen die bezig zijn met onderzoek naar dit onderwerp. De gezinshuisouders en adolescenten vallen indirect binnen de doelgroep, omdat dit onderzoek hopelijk door middel van toenemende kennis over het onderwerp kan bijdragen aan de kennis en vaardigheden van de gezinshuisouders.

Het uiteindelijke product is dit onderzoeksverslag, waarin de verzamelde onderzoeksgegevens en bevindingen worden beschreven. Deze kunnen in het 'grotere' onderzoek van Ellen Schep worden gebruikt en verwerkt.

1.7 Werkwijze en onderzoeksmethoden

Dit afstudeeronderzoek is een onderdeel van het overkoepelende onderzoek van Ellen Schep. Zij is een medewerker van het lectoraat Jeugd en Gezin aan de Christelijke Hogeschool Ede. In samenwerking met Gezinshuis.com en Intermetzo leidt zij het onderzoek naar hechting in de interactie tussen gezinshuisouders en de geplaatste adolescenten. Er is gekozen om dit overkoepelde onderzoek onder te verdelen in specifieke onderwerpen, zoals ook mentalisatie. Vanuit het lectoraat Jeugd en Gezin aan de Christelijke Hogeschool Ede worden er drie afstudeeronderzoeken begeleid over mentalisatie, met elk een eigen focus. Zo ook dit onderzoek over mentaliseren in situaties van miscommunicatie en verwarring. Tussen de drie afstudeerkoppels wordt er nauw samengewerkt, zodat de informatie kan worden uitgewisseld en op een efficiënte manier kan worden gewerkt.

Zowel het overkoepelende onderzoek als de specifieke deelonderzoeken, zijn gebaseerd op reeds opgenomen beeldmateriaal uit verschillende goed functionerende gezinshuizen, die door gezinshuis.com en Intermetzo zijn geselecteerd. Voorafgaand aan het overkoepelende onderzoek van Ellen Schep, in 2013, is er rond de 375 uur aan beeldmateriaal verzameld. De beelden zijn opgenomen tijdens en rondom de avondmaaltijd in het gezinshuis, om de situatie zo natuurlijk mogelijk te houden.

De twee bovengenoemde organisaties zijn in gesprek gegaan met de gezinshuisouders en de adolescenten om hen te laten weten dat ze door middel van deze beelden van hen wilden leren. De gezinshuisouders hebben hierna een formulier ondertekend, waarin wordt verklaart dat zowel de gezinshuisouders als de adolescenten met de opnames instemmen. De gezinshuisouders en de adolescenten zijn op de hoogte van het feit dat er onderzoek wordt gedaan aan de hand van het opgenomen beeldmateriaal. De beelden worden geanonimiseerd en worden enkel in onderzoeksgroepen getoond. De transcripten van de beelden worden geanonimiseerd en zijn enkel beschikbaar voor onderzoeksdoeleinden. Om deze reden komen de transcripten van dit onderzoek, naast enkele transcripten die gebruikt worden in dit onderzoeksverslag, in een apart bronnenboek die niet door derden kan worden ingezien.

In dit onderzoek wordt beschreven hoe mentalisatie zichtbaar wordt in de interactie tussen gezinshuisouders en de adolescenten, in situaties van miscommunicatie en verwarring, omdat hier nu nog weinig kennis over beschikbaar is. Om deze reden is een kwalitatief beschrijvend onderzoek passend. Deze methode van onderzoek gaat namelijk in op het 'hoe' van de situatie, in plaats van het meten van variabelen bij kwantitatief onderzoek (Baarda, et al., 2013).

Het onderzoek wordt vormgegeven door twee kwalitatieve onderzoeksmethoden, namelijk literatuuronderzoek en conversatieanalyse. Tijdens dit onderzoek wordt er geschakeld tussen deze twee onderzoeksmethoden, om op die manier beter te kunnen specificeren waar naar gekeken moet worden om de antwoorden te vinden op de deelvragen. Door het continu schakelen tussen de informatie uit beelden en literatuur kan het kijkkader steeds verder gespecificeerd worden. In de literatuur wordt beschreven wat onder mentaliseren wordt verstaan en wat er bij miscommunicatie hoort. Deze informatie vormt het kijkkader. Bij het bekijken van de beelden worden op basis van dit kijkkader de meest bruikbare en relevante beelden geselecteerd. Wanneer er in het beeldmateriaal andere aspecten van mentaliseren of miscommunicatie en verwarring naar voren komen, kan dit worden toegevoegd of worden aangepast in het kijkkader. Hierin bestaat dus een wisselwerking tussen de literatuur en het beeldmateriaal. Op deze manier kan er vanuit een breed perspectief toegewerkt worden naar de specifieke en juiste informatie die nodig is voor het beantwoorden van de deelvragen. Daarna kunnen de fragmenten ingedeeld worden in bepaalde categorieën.

Het reeds opgenomen beeldmateriaal wordt allereerst opgesplitst tussen de drie afstudeerkoppels, zodat niet iedereen al het beeldmateriaal hoeft te bekijken. Alle koppels kijken dus afzonderlijk een aantal uren van het beeldmateriaal, zodat wel al het beeldmateriaal bekeken wordt. Bij het bekijken van de beelden houdt elk koppel rekening met de onderwerpen van de andere koppels, zodat er doorgegeven kan worden waar fragmenten aanwezig zijn die wellicht gebruikt kunnen worden in het onderzoek. Dit wordt gedaan door de kijkkaders uit te wisselen. Zo wordt er met een brede blik naar de beelden gekeken en worden er minder fragmenten gemist die te maken zouden kunnen hebben met het onderwerp van dit onderzoek.

1.7.1 Literatuuronderzoek

Door gebruik te maken van bestaande literatuur, wordt er beoogd antwoord te geven op deelvraag een en twee:

- *Wat is er vanuit de literatuur bekend over de rol van mentalisatie in het vormgeven van een hechtingsrelatie?*
- *Wat is er vanuit de literatuur bekend over communiceren tussen ouders en adolescenten binnen een opvoedrelatie?*

Voor dit literatuuronderzoek worden verschillende boeken gebruikt. Ook wordt er gebruik gemaakt van verschillende databanken, zoals BOLAS, Google Scholar en de Koninklijke Bibliotheek. Naast deze bronnen worden er ook niet-gepubliceerde bronnen geraadpleegd, zoals de promotieaanvraag van Schep.

Er is gekozen voor literatuuronderzoek, om zo verder te onderzoeken welke informatie er al beschikbaar is en welke informatie eventueel mee genomen kan worden in het analyseren van het beeldmateriaal.

In het literatuuronderzoek wordt er gebruik gemaakt van enkele oude bronnen, zoals de literatuur van Bowlby. Er is hier bewust voor gekozen, omdat deze kennis de basis vormt van de huidige hechtingstheorie die van toepassing is in de eerste deelvraag van het onderzoek. Op deze oude bronnen zijn de huidige en eigentijdse bronnen gevormd en doorontwikkeld en dus nog steeds actueel.

Allereerst zullen alle bronnen op een rijtje worden gezet, om zo overzichtelijk te maken welke informatie beschikbaar is. Daarna zullen de bronnen die geen toegevoegde waarde hebben voor dit onderzoek geschrapt worden om geen overbodige informatie te betrekken in het onderzoek. Wanneer de relevante bronnen zijn overgebleven, worden deze naast elkaar gelegd en wordt dit in de hoofdstukken tot een samenhangend verhaal gevormd.

In het doen van literatuuronderzoek bestaat het risico dat er te veel of juist te weinig literatuur te vinden is over de onderwerpen van de deelvragen. Wanneer er teveel literatuur is om mee te nemen in dit onderzoek, wordt er een selectie gemaakt op basis van de meest relevante en authentieke bronnen. Door de brede formulering van de deelvragen wordt het risico vermeden dat er niet genoeg literatuur over te vinden is.

1.7.2 Conversatieanalyse

De conversatie analyse is toegepast op deelvraag drie en vier.

- *Hoe wordt zichtbaar dat de gezinshuisouders in staat zijn om hun eigen gedachten en gevoelens duidelijk te maken aan de adolescenten in situaties van verwarring en miscommunicatie?*

- *Hoe reageren de adolescenten op de verschillende manieren waarop de gezinshuisouders hun gedachten en gevoelens verwoorden?*

Bij de aanvang van dit onderzoek waren er oorspronkelijk vijf deelvragen. Deelvraag 4 luidde: *Hoe wordt zichtbaar dat de gezinshuisouders in staat zijn om in te spelen op de gevoelens en gedachten van de adolescenten in situaties van verwarring en miscommunicatie?* Hier bleek echter te weinig informatie beschikbaar over te zijn om een complete deelvraag mee in te vullen. Er is toen besloten om deze informatie in deelvraag 3 te verwerken en het op vier deelvragen te houden.

Om antwoord te geven op de derde en vierde deelvraag is een analyse van het reeds opgenomen beeldmateriaal noodzakelijk. In dit onderzoek wordt de hechting in de interactie onderzocht. Omdat het merendeel van de interacties die in de beelden naar voren komt interactie in conversaties is, is er gekozen voor de conversatie analyse.

Conversatieanalyse onderzoekt de structuur en de wijze waarop gesprekspartners hun interactie vormgeven (Mazeland, 2013). Bij de conversatieanalyse gaat het niet alleen om de gesproken taal, maar wordt er ook gekeken naar het gedrag in de interacties (Baarda, et al., 2013).

Er is gekozen voor deze methode, doordat de beelden tot in detail bestudeerd en terug gekeken kunnen worden en de daadwerkelijke interactie geanalyseerd kan worden in plaats van enkel vertellingen over interacties. Als men vertelt over gebeurde interacties, zit er altijd een beleving tussen. Door het beeld te bestuderen en te analyseren, kan er gekeken worden naar de daadwerkelijke interactie en is er te zien wat er feitelijk is gebeurd.

Voor de conversatieanalyse wordt het volgende model gebruikt (Have, 1997):

Figuur 2 | Model van de conversatieanalyse

De conversatieanalyse in dit onderzoek wordt toegepast door deze stappen aan te houden. Bij dit onderzoek kan gestart worden bij stap twee, doordat het beeldmateriaal al verzameld is. De beelden die gebruikt zijn in dit onderzoek, worden geselecteerd door middel van een kijkkader. Het kijkkader voor dit onderzoek is gevormd op basis van de wisselwerking van literatuur en beelden; de aanwezigheid van miscommunicatie en verwarring en het aanwezig zijn van mentalisatie. Wanneer

aan deze aspecten wordt voldaan, kan het beeld gebruikt worden voor het beantwoorden van de deelvraag.

Bij stap zeven wordt er een labelsysteem opgezet, om zo de resultaten overzichtelijk te hebben en te kunnen vergelijken. Er is heel feitelijk gekeken op welke manieren de gezinshuisouders mentaliseerden. Deze manieren vormen de kernlabels.

Er zitten een aantal risico's aan het werken met conversatieanalyse. Zo zijn de beelden over een periode van drie weken, drie uur per dag opgenomen. Het zijn momentopnames, dus de context is niet bekend. Ook is het mogelijk dat de gezinshuisouders en de adolescenten sociaal gewenst of juist ongewenst gedrag hebben laten zien, doordat ze er van bewust waren dat ze werden opgenomen. De gezinshuisouders hebben aangegeven dat er in het begin van de opnameperiode wel stil werd gestaan bij de aanwezige camera, maar dat er in de loop van de tijd niet meer naar om werd gekeken. Dit, samen met de ongedwongen beelden, geeft aan dat we wel uit kunnen gaan van een meer betrouwbaar beeld van de werkelijkheid.

In het analyseren van het beeldmateriaal schuilt het gevaar dat het beeldmateriaal per persoon anders geïnterpreteerd kan worden, zie stap 5 van het model. Om deze reden worden er regelmatig bijeenkomsten gepland, waarin de verschillende afstudeerkoppels van het overkoepelende onderzoek bij elkaar komen om de verschillende inzichten en opgedane kennis te bespreken. Met de verschillende afstudeerkoppels wordt er bepaald op welke punten er gelet moet worden. Op deze manier wordt er onderzocht wat ook daadwerkelijk onderzocht moet worden en is er minder kans om af te dwalen. Ook zorgt het gebruik van de transcripten ervoor dat de bevindingen letterlijk bij de taal en interacties van de betrokkenen blijven. Zo is de validiteit meer gewaarborgd.

De analyse van het beeldmateriaal is meer betrouwbaar, doordat alle gebruikte interacties in het onderzoek letterlijk zijn getranscribeerd. Op deze manier zijn alle resultaten en bevindingen te herleiden tot het daadwerkelijke en feitelijke beeldmateriaal.

1.8 Reikwijdte

Dit onderzoek speelt zich af in de gezinshuizen in Nederland die aangereikt zijn door Gezinshuis.com en Intermetzo. In deze gezinshuizen is er in totaal 570 uur aan beeldmateriaal opgenomen. Deze gezinshuizen zijn door Gezinshuis.com en Intermetzo geselecteerd als zijnde goed werkende gezinshuizen. Hierdoor kunnen de resultaten uit dit onderzoek verschillen wanneer dit onderzoek uitgevoerd zal worden bij andere gezinshuizen in Nederland.

De reikwijdte van dit onderzoek beperkt zich tot het beschrijven van de mentalisatievormen die de gezinshuisouders toepassen, het geeft geen oordeel of advies over de manier van opvoeden in de gezinshuizen.

Hoofdstuk 2 | Wat is er vanuit de literatuur bekend over de rol van mentalisatie in het vormgeven van een hechtingsrelatie?

In dit tweede hoofdstuk zal worden ingegaan op de vraag welke rol mentalisatie speelt in het vormgeven van een hechtingsrelatie. Eerst wordt toegelicht wat hechting precies inhoudt volgens Bowlby en anderen. Ook wordt aandacht gegeven aan de uitwerking die dit in de praktijk heeft. Daarna zal beschreven worden wat er wordt verstaan onder het begrip mentaliseren. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een uitwerking hoe mentaliseren een rol speelt bij het verloop van de hechting en er zal een conclusie worden gegeven op de deelvraag.

2.1 Hechting

Een van de belangrijkste onderzoekers op het gebied van hechting, was John Bowlby. Als psychiater onderzocht Bowlby de verbanden tussen (het verloop van) de hechting en de ontwikkeling van psychische en psychiatrische ziekten, maar ook voor de pedagogiek levert dit nog steeds veel nieuwe inzichten op. Het idee dat een kind is aangewezen op de band met zijn moeder was voor Bowlby een belangrijke inspiratiebron bij de ontwikkeling van de door hem bedacht theorie over hechting; The Attachment Theory. Bowlby veronderstelde dat kinderen geboren worden met een neiging tot het vormen van een hechtingsrelatie (Bowlby, 1983). Daarnaast veronderstelde hij dat de interactie tussen moeder en kind van doorslaggevend belang is voor de kwaliteit van de hechtingsrelatie (Van der Vliet, 2013). De veilige binding met een opvoeder zou een sterke invloed uitoefenen op het zelfvertrouwen en het vertrouwen op anderen in tijden van nood (Bowlby, 1982; Bakermans-Kranenburg & IJzendoorn, 1993). Een goede hechtingsrelatie zou op de korte termijn de invloed hebben dat een kind zijn omgeving exploreert, zich cognitief ontwikkelt en relaties aan kan knopen. Het vormen en verbreken van sterke hechtingsrelaties zou volgens Bowlby beslissend zijn voor het incasseringsvermogen en psychisch evenwicht van de opgroeïende volwassene (IJzendoorn, 1983).

Wanneer een kind een ingrijpende scheiding van zijn opvoeder meemaakt, blijkt dit zijn gehechtheidsgedrag te veranderen en het vermogen tot regulatie bij een conflict te kunnen beschadigen. Een kind blijkt na een scheiding van een aantal dagen tot weken zich voor een bepaalde tijd te isoleren van de hechtingsrelatie. Hoe langer de scheidingsduur, hoe langer het duurt voor het kind weer gehechtheid aan de opvoeder laat zien (IJzendoorn, 1983). Gehechtheid is door Bowlby omschreven als: “het zoeken van nabijheid van een specifieke volwassene met wie een band bestaat en een lange tijdsduur heeft. Er is geen gedrag dat een sterker gevoel geeft dan gehechtheid” (Bowlby, 1983, p.209).

Door de bijdragen van Ainsworth is, naar aanleiding van de theorie van Bowlby, onderzocht in welke vormen hechting te onderscheiden is. Hierbij werden drie typen hechting onderscheiden, waar later door Main en Solomon (1990) een vierde type aan toegevoegd is. De vier vormen waarin hechting volgens hen voorkomt zijn; veilige hechting, vermijdende hechting, ambivalente hechting en gedesorïënteerde hechting.

- Veilig (*securely*) gehecht: het kind vertoont na een korte separatie minimaal onveilig hechtingsgedrag (vermijden/afweren);
- Vermijdend (*avoidant*) gehecht: het kind vermijdt actief de opvoeder na een korte separatie;
- Afwerend (*ambivalent*) gehecht: het kind vertoont ambivalent gedrag door zich vast te klampen aan de opvoeder na een korte separatie, maar het is niet te troosten, zodat het afwerende overheerst.
- Gedesorïënteerde hechting: het kind vertoont tegenstrijdig gedrag, het verstart en heeft angst voor de opvoeder, het gedrag wijst op desorganisatie en desoriëntatie.

(Thoomes-Vreugdenhil, 2006, pag. 47)

In 'The Attachment Theory' komt sterk naar voren dat vooral de eerste jaren van het kind van groot belang zijn in zijn verdere ontwikkeling. Bowlby schrijft dat hechtingsgedrag "*is held to characterise human beings from the cradle to the grave*" (Bowlby, 1977, p. 203). Dit betekent dat Bowlby stelde dat een mens zo gekarakteriseerd wordt door hechting dat zijn verdere leven bepaald wordt door zijn hechtingsgedrag. Maar hoewel er vaak gedacht wordt dat er een beperkte en afgebakende periode is voor het ontwikkelen van een veilige gehechtheid, is gebleken dat kinderen wel geholpen kunnen worden door positieve, correctieve gehechtheidservaringen en dat dit de gehele levensloop mogelijk blijft (Thoomes-Vreugdenhil, 2006; Juffer, 2010).

Door de hechting met een of meerdere volwassenen, bouwt een kind een mentaal beeld op van mensen in het algemeen. Dit mentale beeld wordt het interne werkmodel genoemd. Dit model bouwt een kind op door de interacties die plaatsvinden met voor hem belangrijke anderen. Het werkmodel kan ook worden omschreven als een "geheel van bewuste en onbewuste regels die betrekking hebben op de organisatie van gehechtheidsrelevante informatie" (Bakermans-Kranenburg & IJzendoorn, 1993, p. 242). De gehechtheidsrelevante informatie is een verzameling van representaties. Representatief betekent dat er met bepaalde kenmerken een geheel of een groep vertegenwoordigd worden (Nederlandse Encyclopedie, 2017).

De representaties van het werkmodel ontstaan door de ervaringen met belangrijke anderen, waardoor er bij het kind een systeem wordt ontwikkeld, waarin wordt vastgelegd hoe anderen zich gedragen. Het bepaalt in zekere zin het verwachtingspatroon van kinderen en daarmee hoe zij naar de wereld kijken. Bij een veilige hechting wordt een intern werkmodel ontwikkeld bij het kind, waarmee deze in staat is zelfvertrouwen te ontwikkelen en vertrouwen in anderen. Het geeft ook de mogelijkheid voor een kind om zijn sociale vaardigheden te ontwikkelen (Juffer, 2010). Volgens Bowlby zijn mensen het gelukkigst en kunnen zij het beste hun talenten ontwikkelen wanneer zij een vertrouwde, veilige basis hebben met mensen op wie zij terug kunnen vallen (Bowlby, 1977).

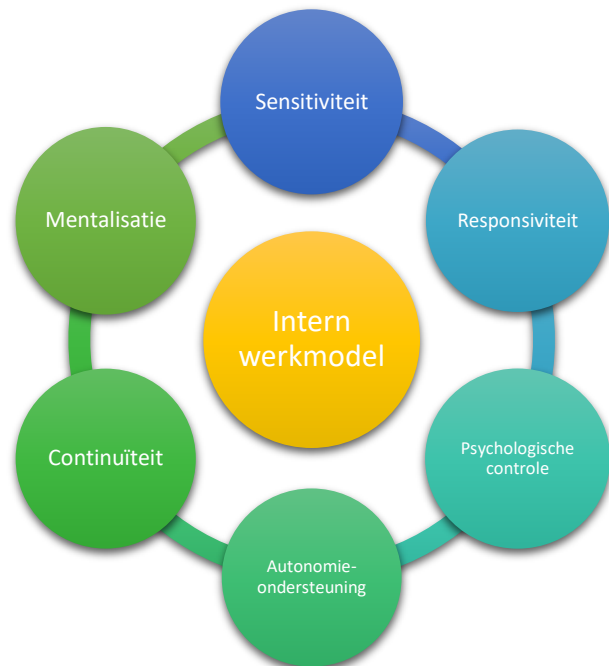
Er zijn een aantal factoren die invloed kunnen hebben op de hechting en daarmee het dynamische interne werkmodel kunnen beïnvloeden op elke leeftijd. Ten eerste is sensitiviteit van de ouder belangrijk. De ouder merkt, door betrokkenheid, het kennen van het kind en het goed observeren, de signalen op die het kind afgeeft (De Wolff et al., 2015; Zaal, Boerhave & Koster, 2009). Het is ook van belang dat de ouder hier goed op reageert; goede responsiviteit van de ouder is bevorderend voor een goede hechting. Deze responsiviteit houdt in dat de ouder adequaat kan reageren op de signalen die het kind afgeeft en helpt het kind de (negatieve) emoties te reguleren (Vanderoost, 2011; De Wolff et al., 2015; Zaal, Boerhave & Koster, 2009).

Een andere factor die invloed heeft op het interne werkmodel is psychologische controle. Ouders laten een kind laten merken wat wel of niet goed is en wanneer het juist handelt of schuldig is aan slecht gedrag. Doordat ouders herhaaldelijk signalen geven die dit aangeven, wordt het kind beïnvloed over wat wel of niet gewenst is (Vanderoost, 2011). Bij deze beïnvloeding is het van belang dat de ouders ook in staat zijn tot autonomie-ondersteuning. Dat betekent dat de ouder open staat voor de denkwijze van het kind en zich gewillig opstelt om zich hierin te verplaatsen. De ouder stimuleert het kind om de eigen motieven te volgen en te ontwikkelen, en de ouder biedt het kind keuzemogelijkheden (Vanderoost, 2011).

Al deze invloeden hangen ook samen met de invloed die de mate van continuïteit heeft op de ontwikkeling van het interne werkmodel van het kind. Als continuïteit wordt een situatie beschouwd waarbij het kind wordt voor langere tijd opgevoed op dezelfde plek, door vaste opvoeders. Op deze manier wordt het voor het kind eenvoudiger zich te hechten aan de opvoeders, omdat stabiliteit een

voorwaarde is voor een veilige hechtingsrelatie (Gardeniers & De Vries, 2012; De Wolff et al., 2015; Van der Vliet, 2013).

Ten slotte is het aspect mentalisatie een factor die invloed heeft. Mentaliseren houdt in dat men in staat is om te reflecteren op de eigen gevoelens en emoties, maar ook op de gevoelens en emoties van de ander. Kinderen met een veilige hechting zijn hiertoe beter in staat. Kinderen leren door te mentaliseren welke betekenis gedrag van mensen heeft, kinderen leren het gedrag van anderen te voorspellen en kunnen zich inleven in de ander. Deze voorspelbaarheid is bevorderend voor de hechtingsrelatie (De Wolff et al., 2015; Zaal, Boerhave & Koster, 2009). Deze factoren hebben wisselwerking op elkaar en beïnvloeden de ontwikkeling van het interne werkmodel van het kind. Daardoor hebben de factoren een grote invloed op de hechting van het kind. Deze wisselwerking van aspecten is voor dit onderzoek door de onderzoekers vormgegeven in figuur 3.

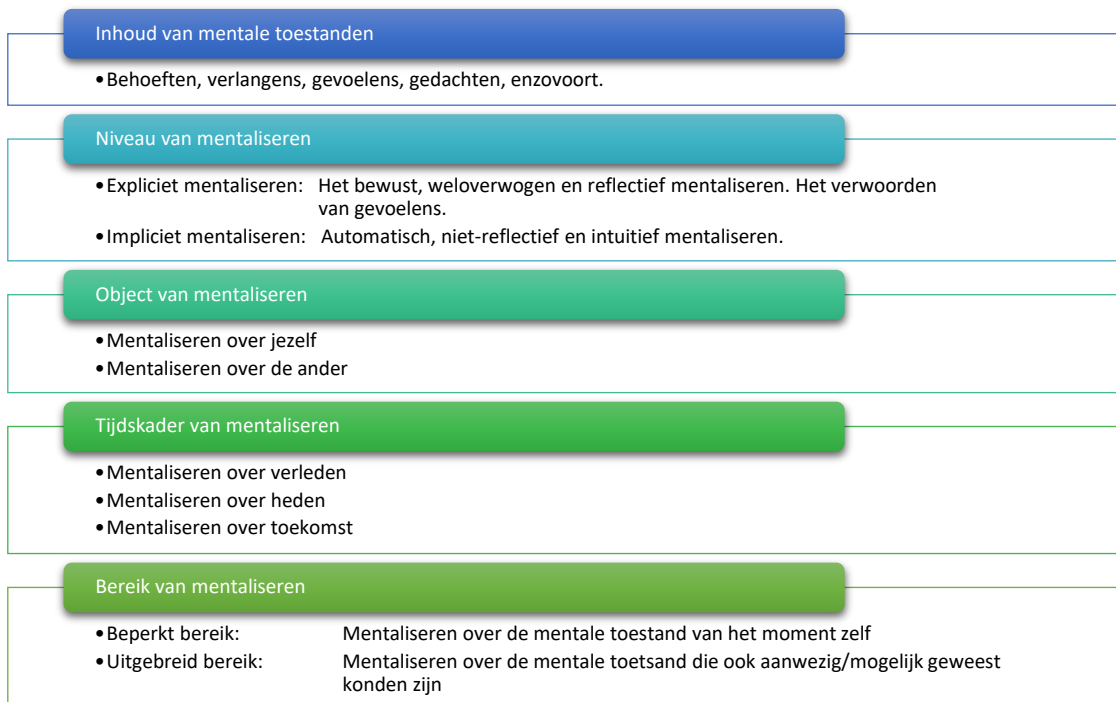
Figuur 3 | Wisselwerking van factoren bij het intern werkmodel

2.2 Mentaliseren

Dit onderzoek zal ingaan op het aspect mentaliseren. Mentaliseren is een begrip wat door de Engelse psychiater Fonagy is ontwikkeld. Mentaliseren is het begrijpen van het eigen gedrag in relatie met je emoties en gedachten, oftewel mentale toestanden. Het is het begrijpen van jezelf en van elkaar. Je kijkt dan naar jezelf alsof je naar een ander kijkt en je probeert naar de ander te kijken met aandacht voor zijn/haar gevoelens (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2015). Mentaliseren gaat specifiek over de mentale toestanden van een persoon en is eigenlijk het heroverwegen van onze eigen ervaringen (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Mentaliseren is in feite het in staat zijn om over je eigen gevoelens, verlangens en gedachten te reflecteren en deze duidelijk te verwoorden, maar ook om over die van de ander te reflecteren (Van Gael, 2002; Zaal, Boerhave & Koster, 2009; Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Mentaliseren kan op twee manieren uitgelegd worden. Als eerste kan mentaliseren gezien worden als het proces dat er een mentaal aspect toegekend wordt aan een situatie of gevoel. Het proces van een mentaal aspect toekennen aan een situatie of gevoel, is bijvoorbeeld de opgetrokken wenkbrauw van de ander interpreteren als onduidelijkheid. Ten tweede kan mentaliseren inhouden dat het mentale proces wordt ontwikkeld of verfijnd. Het ontwikkelen van het mentale proces wordt gezien als het stimuleren van het zelfbewustzijn van een persoon (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het ontwikkelen van het besef dat de gevoelens die je ervaart, aangeven dat je boos bent.

Mentaliseren kent verschillende aspecten en vormen. Deze kunnen als volgt worden weergegeven:

Figuur 4 | Inhoud figuur: Allen, Fonagy & Bateman, 2008, p. 28

Kinderen leren mentaliseren niet van zichzelf, maar hebben het nodig dat een persoon van buitenaf hen het proces van mentaliseren aanleert. Zij leren dit bijvoorbeeld door het mentaliseren en het spiegelen van de ouders of verzorgers (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2015). Wanneer een kind iets nieuws ziet en daarover verbaasd is, spiegelt de ouder dit bijvoorbeeld door zelf heel groots verbazing aan het kind te laten zien. Het proces van mentaliseren is erg belangrijk voor de zelfregulatie, het kunnen aangaan van relaties en het omgaan met verschillende emoties van het individu (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

2.3 De rol van mentaliseren bij hechting

Mentaliseren en hechting zijn met elkaar verbonden. Wanneer de ouder namelijk een veilige hechting heeft doorgemaakt, is deze beter in staat om zelf op adequate wijze over zichzelf en de ander te mentaliseren. De ouder kan dan herkennen en inschatten wat zijn/haar kind nodig heeft en kan hierop inspelen. Deze vaardigheid kan dan weer doorgegeven worden aan de eigen kinderen. Dit is een aspect van intergenerationele overdracht (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Dit doet de ouder mede door het passend spiegelen of verwoorden van de emoties of gevoelens van het kind. De ouder onderzoekt hierbij wat er bij het kind van binnen speelt, laat merken welke mentale toestand bij het kind leeft en reageert hier op. Dit mentaliseren over de ander is terug te vinden in figuur 4. Wanneer de ouder passend reageert en de juiste woorden geeft aan het gevoel van het kind, kan het kind zijn eigen zelf ontwikkelen en ervaren. Het kind leert om de eigen emoties te herkennen en kan dit benoemen (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2015). Bij het spiegelen is het belangrijk dat de ouders laten merken dat het niet hun eigen gevoelens zijn, maar dat ze beseffen in welke toestand het kind zich bevindt. Dit gebeurt door de juiste reflectie van de toestand van het kind te vermengen met een tegenovergestelde emotie of door de uiting van de aanwezige

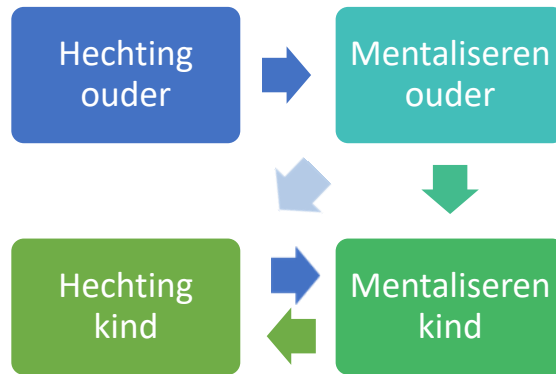
emotie te overdrijven. Op deze manier geeft de ouder een signaal dat deze emotie over het kind gaat en niet over zichzelf. Het kind kan dan de uiting van de ouder gebruiken om informatie te krijgen over zijn eigen gemoedstoestand. Deze informatie koppelt het kind aan de innerlijke signalen en gevoelens die het ervaart. Op deze manier kan het kind leren om bewust te worden van de eigen emoties en gevoelens, om deze te herkennen en om dit vervolgens zelf te mentaliseren (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Wanneer de ouder in wil spelen op wat het kind nodig heeft, zijn voor hem/haar de aspecten aandacht en verbeelding van belang. Doordat de mens egocentrisch is aangelegd, is er inspanning nodig om te beseffen dat andere mensen andere gezichtspunten of ideeën kunnen hebben dan zichzelf. Wanneer men hierop wil inspelen en hier empathisch op wil reageren, is het nodig om met onze verbeelding terug te gaan naar ervaringen die zulke gevoelens oproepen. Zo kan er ook met verschillende invalshoeken naar onze eigen emoties en gevoelens gekeken worden (Allen, Fonagy & Bateman, 2008; Zaal, Boerhave & Koster, 2009). Deze aandacht en verbeelding zijn ook van belang bij de responsiviteit en sensitiviteit van de ouders naar het kind (Gardeniers & De Vries, 2012; Juffer, 2010; De Wolff et al., 2015; Zaal, Boerhave & Koster, 2009). Als de ouders kunnen herkennen en inschatten wat het kind nodig heeft, kan de ouder weer op een passende manier reageren en de emotie van het kind spiegelen.

Al deze aspecten zorgen ervoor dat het kind duidelijkheid krijgt. De duidelijkheid om te weten wat de ouder of een ander over het kind of de situatie denkt en hoe de ouder zal reageren op een vraag of situatie. Zo bieden ze het kind een veilige plek waar het naar toe kan komen om zich gesteund, beschermd en begrepen te voelen en kan het kind zichzelf leren kennen en begrijpen door het mentaliseren van de ouders (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2015). Dit heeft een bevorderende invloed op de hechtingsrelatie (Thoomes-Vreugdenhil, 2006). Wanneer het kind leert zijn eigen emoties te verwoorden, kan de ouder hier weer op een meer adequate manier op reageren. Zo draagt ook het mentaliseren van het kind zelf bij aan een veilige hechtingsrelatie.

Deze representaties op basis van de ervaring met anderen vormen een soort verwachtingspatroon. Dit inzicht is een reflectieve functie en helpt kinderen de wereld en de mensen daarin te begrijpen. Deze verkregen inzichten hebben invloed op hoe het kind zich in zijn verdere leven zal gedragen en hoe het kind relaties vorm zal geven, oftewel heeft dit invloed op het interne werkmodel (IJzendoorn, 1983). Het interne werkmodel kan tijdens het leven bevestigd worden of worden bijgesteld door nieuwe ervaringen (Thoomes-Vreugdenhil, 2006; Juffer, 2010).

Hoewel mentaliseren een veilige hechting bevordert, heeft een veilige hechting op zijn beurt ook weer invloed op het mentaliseren. In een veilige hechtingsrelatie ontwikkelen kinderen een ontvankelijkheid voor leren, wat er mede voor zorgt dat het mentalisatievermogen bevorderd kan worden. De ouders kunnen deze ontvankelijkheid voor leren bevorderen door te signaleren wat het kind leuk vindt en het hierin aan te moedigen (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Deze wisselwerking tussen hechting en mentaliseren, is voor de visualisatie vormgegeven in figuur 5.

Figuur 5 | Wisselwerking tussen hechting en mentaliseren

2.4 Samenvatting

In de hechtingstheorie van John Bowlby komt naar voren dat een veilige hechtingsrelatie van belang is voor de ontwikkeling van een kind. Deze hechtingsrelatie blijkt bepalend te zijn voor het verloop van het verdere leven. Wel is de laatste jaren gebleken dat nieuwe ervaringen een correctieve werking kunnen hebben op de hechting. Door de bijdragen van Ainsworth is er een onderscheid gemaakt tussen vier verschillende hechtingsstijlen, waarvan de veilige hechting een goede basis bleek voor een gezonde ontwikkeling van het kind. De hechtingservaringen bieden het kind informatie over de wereld en de mensen om het kind heen. Deze representaties worden verwerkt in het intern werkmodel. Er zijn verschillende factoren in de benadering van de ouder richting het kind, die een veilige hechting kunnen bevorderen.

Een van die factoren is het mentaliseren. Mentaliseren houdt in dat men in staat is zijn eigen gevoelens, gedachten en verlangens, en die van de ander, te herkennen en te verwoorden. Mensen leren dit niet vanzelf, maar als kind leert men dit van de ouders. De mate waarin het kind dit leert hangt echter mede af van de mate waarin de ouders zelf hebben geleerd te mentaliseren. Dit betekent dat het mentaliseren een aspect is van intergenerationele overdracht. Er zijn verschillende elementen van het mentaliseren die de veilige hechting kunnen bevorderen. Spiegelen, het verwoorden van de emoties van het kind, aandacht en verbeelding zijn manieren waarop het mentaliseren vorm kan worden gegeven. Door middel van deze elementen van mentaliseren wordt er duidelijkheid en hiermee ook veiligheid geboden, waardoor de veilige hechtingsrelatie met het kind wordt bevorderd.

Anderzijds heeft een veilige hechting invloed op het mentaliseren. Door een veilige hechtingsrelatie ontwikkelt het kind een ontvankelijkheid voor leren en ontstaat er ruimte om te leren mentaliseren en dit ook toe te passen in de praktijk.

Hoofdstuk 3 | Wat is er vanuit de literatuur bekend over communiceren tussen ouders en adolescenten binnen een opvoedrelatie?

In dit onderzoek gaat het over het communiceren met adolescenten in de adolescentie fase. In deze deelvraag wordt besproken hoe het systeem van sociale interactie en communicatie in het algemeen werkt, wat de doelgroep voor ontwikkelingen doormaakt en wat dit betekent voor de communicatie tussen ouders en deze adolescenten. Ook wordt er aandacht gegeven aan de vraag hoe miscommunicatie in de communicatie algemeen en in de communicatie met adolescenten tot stand kan komen.

3.1 Hoe werkt communicatie eigenlijk en hoe ontstaat miscommunicatie?

Bij communicatie tussen twee personen is er een zender en een ontvanger. De zender zet de abstracte boodschap die hij heeft om naar de concrete boodschap voor de ander. Dat proces, het omzetten van de abstracte boodschap, heet encoderen. Wanneer de boodschap bij de ontvanger aankomt, moet deze de boodschap decoderen om er opnieuw een abstracte boodschap van te maken die de ontvanger zelf kan begrijpen (Holzhauer, 2002).

Wanneer in grote lijnen overeenkomt wat de zender stuurde als boodschap en wat de ander ontvangt, is er begrip tussen de gesprekspartners. Miscommunicatie ontstaat wanneer een boodschap niet goed wordt ontvangen of geïnterpreteerd. Dit kan gebeuren doordat er ruis is. Dit kan externe ruis zijn door wat er in de omgeving afspeelt, of interne ruis bij wat zich binnen de persoon afspeelt. Deze ruis kan de deelnemers van het gesprek belemmeren in het juist verzenden, ontvangen en interpreteren van de boodschap (Holzhauer, 2002). Ook de relatie tussen de twee personen, de cultuur, hoe belangrijk de boodschap is, botsende, gemeenschappelijke of verborgen doelen en het referentiekader van de deelnemers hebben invloed op de uitwisseling van de boodschap (Severijnen, Bakker & Pas, 2013).

Maar ook wanneer de boodschap goed gecodeerd en geëncodeerd wordt kan miscommunicatie voorkomen. Bij miscommunicatie speelt namelijk ook de selecterende houding van mensen een belangrijke rol. De ontvanger neemt vaak maar een bepaalde selectie van een boodschap op; alleen datgene wat past bij zijn wereldbeeld, zijn geweten en zijn gevoel van eigenwaarde (Schulz von Thun, 2010). Deze aspecten maken deel uit van het intern werkmodel (Bakermans-Kranenburg & IJzendoorn, 1993). Het ingewikkelde van communicatie is daardoor dat de ontvanger in principe vrij is om te bepalen welke informatie hij opneemt uit de boodschap, hoe hij de informatie interpreteert en hoe hij erop reageert. Wat het ook ingewikkeld maakt, is dat een boodschap veel verschillende soorten informatie kan bevatten. Daarbij kunnen expliciete informatie en impliciete informatie onderscheiden worden. Dat kan zich bijvoorbeeld zo voordoen dat de zender technisch iets anders zegt dan hij werkelijk bedoelt te zeggen. Wat gezegd wordt heet expliciete communicatie. Wanneer iets niet gezegd wordt maar wel bedoeld wordt met het gezegde te communiceren het dat impliciete communicatie.

Wanneer er sprake is van miscommunicatie gebeurt het vaak dat de ontvanger de boodschap verkeerd interpreteert. Vanuit zijn referentiekader geeft hij de boodschap een andere betekenis, omdat hij bijvoorbeeld iets denkt te herkennen, wat soms niet helemaal past bij wat de zender bedoelt. Door deze aspecten kan de boodschap die ontvangen wordt niet kloppen of iets verschillen van de boodschap zoals de zender hem verstuurd (Severijnen, Bakker & Pas, 2013). Ter illustratie:

Piet: Wat ga je vanmiddag doen?

Hans: Ik moet straks weer naar school toe. (Fronst zijn wenkbrauwen)

Piet: Oh wat naar voor je.

Hans: Hoezo?

In deze situatie ontstaat er miscommunicatie, doordat Piet de fronsende wenkbrauwen van Hans interpreteert als tegenzin om naar school te gaan. Hij koppelt dit met zijn eigen negatieve ervaringen van school. Hans fronste echter de wenkbrauwen, omdat hij na moest denken hoe laat hij dan weg moest. Door de eigen interpretatie van de ontvanger en doordat hij iets dacht te herkennen, ontstaat er een situatie van miscommunicatie. De zender gaf namelijk een andere betekenis aan de boodschap.

Naast deze technische aspecten van miscommunicatie spelen er ook aspecten mee vanuit de ontwikkeling bij adolescenten die in de communicatie met ouders voor miscommunicatie kunnen zorgen. Doordat kinderen ouder worden en zich ontwikkelen, verandert de communicatie met hun ouders. Hierdoor ontstaat in de adolescentie vaker miscommunicatie en ontstaan er situaties van verwarring (Delfos, 2004). Om meer te begrijpen hoe miscommunicatie er uit ziet in de interactie tussen ouders en adolescenten is het van belang te ontdekken welke ontwikkelingen er plaats vinden en hoe dit de communicatie beïnvloedt.

3.2 Welke ontwikkelingen vinden er plaats bij adolescenten?

Het verschilt per land of cultuur welke leeftijden er worden gehanteerd voor het definiëren van de adolescentiefase en puberteit (Crone, 2009). In dit onderzoek wordt de puberteit afgebakend met de leeftijd van twaalf tot veertien jaar. De adolescentiefase beslaat de leeftijd van twaalf tot en met achttien jaar.

De adolescentie is een fase waarin een adolescent een biologisch rijpingsproces ondergaat. De adolescent verandert; in het lichaam vinden veranderingen plaats door hormonen (Slot & Van Aken, 2013; Van Hoof & de Vries, 2014). Een jongen verandert naar een man en een meisje naar een vrouw. Hierdoor wordt de puberteit ook gezien als een tijd van seksuele volwassenwording. De periode van puberteit, twaalf tot en met veertien jaar, is voor jongens en meisjes gelijk, maar de uiterlijke kenmerken zijn over het algemeen eerder te zien bij meisjes (Crone, 2009). In de midden adolescentie en late adolescentie komen de adolescenten in een fase waarin zij de veranderingen van de puberteit gaan integreren (Spear, 2000; Slot & Van Aken, 2013). Dat houdt in dat de adolescenten moeten gaan wennen aan de veranderingen, die veranderingen plek gaan geven in hun leven en er mee om leren gaan.

Ook zijn de hersenen van een adolescent volop in ontwikkeling. Deze verschillen nog van die van een volwassene, ze moeten namelijk nog veel veranderingen ondergaan in de puberteit. De intellectuele capaciteit van de adolescent groeit sterk (Strauch, 2003). De hersenen van de adolescent kunnen meer informatie kwijt en zijn in staat om meer en verschillende verbanden te leggen tussen de verschillende soorten informatie die het krijgt te verwerken. De adolescent ervaart sprongen in het denken en krijgt steeds meer overzicht over de situatie en wereld waarin hij leeft. Om deze reden denkt de adolescent alles te begrijpen wat er om hem heen gebeurt (Delfos, 2016).

De hersenen bevatten verschillende onderdelen met hun eigen taken. In de adolescentie ontwikkelen deze onderdelen apart van elkaar, het ene sneller dan het andere. Hierdoor kunnen adolescenten, ondanks het vermogen goed na te denken, toch risicovol gedrag laten zien wanneer ze zich bijvoorbeeld laten leiden door hun emotie (Casey, Jones & Hare, 2008). Volgens de ontwikkelingsfasen van Piaget komen adolescenten in de puberteit ook in de fase van concrete denkoperaties. Dat betekent dat ze meer mogelijkheden krijgen om te denken over de omgeving; ze kunnen de representaties veranderen, denkhandelingen verrichten, ordenen en classificeren. Ze hoeven het voorwerp van het denken ook niet meer concreet te zien om erover te kunnen denken. Wat later, vanaf ongeveer twaalf jaar, komen ze in de fase van formele denkoperaties. Het nadenken wordt in deze fase meer abstract en de adolescent krijgt een analyserend vermogen (Slot & Van Aken, 2013). In de periode van de intellectuele groei worden er ook metacognities gevormd. Dit is het in staat zijn om te denken over het eigen denken, dit is een van de onderdelen van mentaliseren (Delfos, 2016).

Door al deze ontwikkelingen, veranderen de adolescenten ook in hun gedrag (Van Hoof & de Vries, 2014). Adolescenten in de puberteit raken geïnteresseerd in uitdagingen, zijn in de groep meer geneigd om gevaren te bagatelliseren, raken meer onder invloed van de sociale omgeving, doen soms ondoordachte dingen, willen meer omgaan en delen met leeftijdsgenoten en minder met de ouders en accepteren niet langer blind het gezag van een ander of een autoriteit. Adolescenten kunnen zelf beter nadenken en zijn minder geneigd om de regels en het oordeel van hun ouders aan te nemen en op te volgen. Ten slotte veranderen adolescenten in hun gedrag doordat ze onafhankelijker en zelfstandiger willen zijn (Spear, 2000).

3.3 Wat verandert er in de onderlinge verhoudingen tussen ouders en adolescenten?

Terwijl adolescenten in de adolescentiefase erg veranderen, veranderen veel ouders op die momenten ook. Zij komen dan namelijk vaak in of dicht bij de 'mid life'; een periode waarin de volwassene terugkijkt op zijn leven en de balans opmaakt (Steinberg, 2000). De verandering die de adolescent doormaakt heeft ook zijn doorwerking op de ouders. Ouders van adolescenten blijken meer depressief, blijken zich een minder competente opvoeder te voelen en zijn minder tevreden met de opvoeding (Dekovic, 2000). Volgens Steinberg (2000) kan de behoefte van adolescenten om ouderlijke autoriteit in twijfel te trekken voor verwarring zorgen bij de ouders. Ook kunnen zij zich aangevallen voelen door de groeiende autonomie van het kind waardoor de posities en structuren van het gezin veranderen en de opvoeder zelf ook een andere rol en relatie krijgt met de adolescent.

In de ontwikkeling van de adolescenten nemen leeftijdsgenoten een steeds belangrijkere positie in, waardoor de ouders niet meer op de eerste plaats komen en de emotionele afstand tussen hen groter wordt (Slot & Van Aken, 2013). Toch blijven de ouders de primaire basis, waarop de adolescenten terug kunnen vallen. In de puberteit doorlopen de adolescenten veel ontwikkelingsprocessen en voor de ouders is het vaak moeilijk om deze processen bij te houden. Voor ouders kan hun rol als opvoeder belangrijk zijn voor hun zelfdefinitie en hun eigenwaarde. De conflicten met de adolescenten kunnen voor hen dan ook moeilijk zijn door de veranderingen die dat betekent voor henzelf en hun eigen leven.

Doordat de adolescent steeds zelfstandiger wordt, groeit de relatie tussen ouder en kind toe naar een gelijkwaardige relatie, wat maakt dat ouder en kind steeds meer met elkaar als gelijke omgaan. Hoewel deze onthechting, oftewel losmaking, voor ouder en kind een ingewikkeld proces kan zijn, wordt dit gezien als een belangrijke opgave in de adolescentiefase (Slot & Van Aken, 2013). Dit betekent niet dat ouder en kind niet meer gehecht aan elkaar zijn, maar er is in het algemeen wel

een toename van conflicten. Deze conflicten ontstaan vaak door de behoefte van de adolescent aan zelfstandigheid en gelijkwaardigheid. De conflicten tussen adolescenten en ouders blijken vooral te gaan over alledaagse situaties in het gezinsleven. Eén van de verklaringen hiervoor heeft te maken met de communicatie in het gezin. Doordat de opgroeiende adolescenten zelfstandiger worden, ontstaan er vaker meningsverschillen. Om de relatie niet te laten verslechteren is het van belang dat de ouder de ontwikkeling van zelfstandigheid en gelijkwaardigheid accepteert, leert afstand te nemen van de adolescent en het contact probeert te behouden (Delfos, 2016).

In de communicatie bij conflicten kan disfunctionele communicatie een rol spelen. Daarbij gaat het om de manier waarop de gezinsleden met elkaar communiceren. Zo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat gezinsleden elkaar niet uit laten spreken, niet goed naar elkaar luisteren, elkaar verkeerd begrijpen en interpreteren, zich terugtrekken of juist het terugkomen op oude zaken of situaties. Wat ook aanleiding kan zijn tot conflict, is dat adolescenten zich soms niet op een geaccepteerde manier uiten. In de adolescentiefase komt het voor dat een kind iets aanvoelt zonder het te kunnen plaatsen of er woorden aan te kunnen geven. Dit maakt het gedrag van de adolescent vaak gecompliceerd voor volwassenen (Feinstein, 2009). Uit de aanleidingen tot conflict blijkt dat goede communicatie van belang is in het voorkomen en verhelpen van conflicten.

3.4 Welke effecten heeft dit op de communicatie onderling?

Door alle mentale en lichamelijke veranderingen die de adolescenten ondergaan, kunnen er vaker situaties van miscommunicatie ontstaan tussen de adolescenten en hun ouders. Zoals beschreven kan een adolescent meer informatie verwerken, maakt sprongen in het denken en krijgt meer overzicht van de situatie en de wereld. De adolescent heeft minder uitleg nodig, doordat deze in nieuwe denkfases komt en hierdoor meer zelf gaat nadenken en begrijpen.

Door al deze ontwikkelingen tijdens de puberteit en adolescentiefase, kan de adolescent meningen en perspectieven vormen die verschillen van die van de ouder. Dit verschil in perspectief zorgt voor miscommunicatie, doordat de ouders en de adolescenten het gesprek aangaan met verschillende doelen en belangen en doordat elke partij de boodschap met een eigen interpretatie benadert. Door de grote ruimte die er overblijft tussen het coderen en decoderen, ontstaan er juist tussen adolescenten en hun ouders situaties van miscommunicatie, doordat zij erg van elkaar verschillen in perspectief en wereldbeeld.

De adolescenten krijgen door de ontwikkeling van eigen perspectieven een sterke eigen mening en komen vaker over alsof zij hun gelijk willen halen (Kapteyn, 1985). Deze manier van communiceren van de adolescenten wordt door de ouders niet altijd goed begrepen. Het kan overkomen alsof de adolescenten enkel hun gelijk willen halen, maar in feite proberen ze argumenten van de ander te verzamelen en zo meer kennis op te doen en te leren van de volwassene (Delfos, 2016). Adolescenten vinden het ook steeds belangrijker om in gesprek te gaan over individuele motieven en intenties en komen in een ander stadium van moreel redeneren (Crone, 2009).

Adolescenten verwerven door hun ontwikkelde intellectuele vermogen een andere positie in de communicatie. Ze nemen meer de leiding door het initiatief en verantwoordelijkheid te nemen in gesprekken. Dit kan door de ouders gezien worden als respectloos, alhoewel dit niet de intentie is van de adolescent (Delfos, 2016). Ook proberen de adolescenten met hun ouders te onderhandelen en bondgenootschappen aan te gaan om de andere ouder uit te spelen (Delfos, 2016).

Bij deze ontwikkelingen helpt het in de communicatie wanneer de ouder niet alleen zijn eigen inzichten en ideeën aandraagt, maar dat de ouder de adolescent in het eigen denkproces stimuleert

door middel van het stellen van vragen. Adolescenten reageren hier positief op en worden hierdoor gemotiveerd, doordat ze doorgaans de ervaring hebben dat de ouders enkel hun eigen verhaal willen vertellen en ze als kind worden behandeld (Van Hoof & de Vries, 2014; Delfos, 2016).

Wanneer de ouder het feit accepteert dat adolescenten op een andere manier naar de situatie kijken en deze kijk met belangstelling bespreekt met de adolescent en deze te leren respecteren, wordt er een meer gelijkwaardige relatie ontwikkeld. Een andere factor die gelijkwaardigheid bevordert, is het benoemen van eigen emoties en onzekerheden, oftewel mentalisatie (Delfos, 2016). Hiermee kunnen conflicten worden voorkomen.

3.5 Samenvatting

Communicatie wordt vormgegeven door een boodschap die via de zender naar een ontvanger wordt gestuurd. Dit kan een expliciete of impliciete boodschap zijn. De ontvanger laat door middel van feedback weten of hij de boodschap heeft begrepen. Miscommunicatie houdt in dat de boodschap van de zender niet of verkeerd wordt begrepen door de ontvanger. Deze miscommunicatie kan ontstaan door interne of externe ruis en de persoonlijkheid van de ontvanger die voor het selectiekader zorgt.

Door de vele veranderingen die de adolescenten ondergaan, zowel lichamelijk als intellectueel, ontstaat er een omslag in de communicatie tussen de ouders en de adolescenten. Waar de ouders voorheen de leiding hadden in het gesprek, nemen de adolescenten steeds vaker initiatieven en nemen ze de leiding over in de gesprekken met hun ouders. De adolescenten proberen zich los te maken van hun ouders, om zo een zelfstandige en gelijkwaardige rol en identiteit te ontwikkelen.

Ouders hebben vaak nog de neiging om hun eigen verhaal aan de adolescent op te leggen, zonder de mening en inbreng van de adolescent te betrekken. De ouder heeft namelijk vaak het idee dat de adolescent zijn/haar hulp nodig heeft om de gevaren of drempels in het leven te ontwijken. De adolescent heeft echter een grote intellectuele groei meegemaakt, waardoor hij/zij steeds meer inzichten heeft ontwikkeld en deze ook graag met de ouder wil delen. Als hier niet de mogelijkheid voor wordt geboden, komt de adolescent in opstand en sluit hij zich af voor het verhaal van de ouder. Wanneer de ouder accepteert en respecteert dat de adolescent een andere mening heeft ontwikkeld, kan er een open, respectvolle en gelijkwaardige houding ontstaan. Het mentaliseren van de gezinshuisouders over de eigen emoties en onzekerheden kan hierbij helpen.

Wanneer de ouders de adolescenten betrekken en veel vragen stellen, krijgt de adolescent de kans om zijn hersens op actief te zetten en wordt deze gestimuleerd in het eigen denkproces. Wanneer de ouder en de adolescent open staan voor het verhaal en de mening van de ander, worden vooroordelen en miscommunicatie voorkomen.

Hoofdstuk 4 | Hoe wordt zichtbaar dat de gezinshuisouders in staat zijn om hun eigen gedachten en gevoelens duidelijk te maken aan de adolescenten in situaties van verwarring en miscommunicatie?

In deze deelvraag wordt behandeld op welke manieren de gezinshuisouders mentalisatie laten zien in situaties van miscommunicatie en verwarring. Dit hoofdstuk wordt ingeleid door een algemene beschrijving over hoe het bekeken beeldmateriaal zich tot de literatuur verhoudt. Vervolgens zal aan de hand van verschillende categorieën worden geschetst op welke manieren het mentaliseren in het beeldmateriaal naar voren is gekomen. Hierbij worden situaties uit de praktijk besproken, om zo te illustreren hoe de mentalisatie er daadwerkelijk uitziet. Ten slotte zal er een bijzonder aspect van het mentaliseren toegelicht worden. Van de codes in de verwijzingen wordt uitleg gegeven in bijlage 1.

Bij het analyseren van het beeldmateriaal, kwamen er verschillende fragmenten met miscommunicatie en verwarring naar voren. Hierin zijn overeenkomsten gevonden met de beschrijving die de literatuur gaf over miscommunicaties. Een aantal van deze situaties zijn ontstaan doordat de adolescenten zich niet op een, voor de gezinshuisouders geaccepteerde manier, konden uiten (Feinstein, 2009). Ook kwamen er situaties van disfunctionele communicatie naar voren (1.1; 4.1; 5.4; 6.5).

In de literatuur komt naar voren dat mentaliseren zowel door indirecte als directe uitingen naar voren kan komen (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). De literatuur besteedt echter het meest aandacht aan de directe kant van het verwoorden van de emoties en gedachten, oftewel het letterlijk verwoorden wat een persoon denkt, voelt of ervaart. Hierdoor kan de indruk gewekt worden dat dit het meest voorkomt. Uit het beeldmateriaal wat in dit onderzoek is gebruikt, lijkt het directe verwoorden echter minder vaak voor te komen en lijkt er in de communicatie van de gezinshuisouders vaker indirecte mentalisatie gebruikt te worden, hetzij bewust of onbewust. Bij het indirecte mentaliseren verwoorden de gezinshuisouders niet duidelijk dat iets hun eigen gedachte of gevoel is, maar kan dit opgemaakt worden uit de uitspraken die ze doen (3.1; 5.4; 6.3). In de verzamelde fragmenten lijken de gezinshuisouders vaak onbewust te mentaliseren en dit niet bewust als vaardigheid in te zetten. Tijdens het mentaliseren laten zij namelijk door hun mimiek en intonatie vaak emoties zien, waardoor afgeleid kan worden dat ze vanuit een emotie reageren (5.4; 6.6).

Naast het mentaliseren over de miscommunicatie of verwarring zelf, wordt er ook veel gementaliseerd over de gedachten en gevoelens over het gespreksonderwerp waar het tijdens de miscommunicatie of verwarring over ging (2.3; 3.2). Het mentaliseren vindt dus naast het betrekkningsniveau, ook vaak op het inhoudsniveau plaats.

4.1 Categorieën

Tijdens de analyse van ongeveer 70 uur aan beeldmateriaal, uit zes gezinshuizen, zijn 28 fragmenten gevonden waarin er mentalisatie in situaties van miscommunicatie en verwarring voorkomt. Deze fragmenten zijn geselecteerd aan de hand van het kijkkader, zoals beschreven in hoofdstuk 1. Bij het bekijken van de beelden is er onderzocht welke inhoud van de mentale toestand naar voren kwam. Vanuit de inhoud van de mentale toestanden kon er namelijk ontdekt worden of er mentalisatie werd toegepast. In figuur 4 komt naar voren dat mentaliseren kan gaan over behoeften, verlangens, gevoelens, gedachten enzovoort (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Bij het categoriseren van de beelden is er gebruik gemaakt van de genoemde inhoud van mentale toestanden uit figuur 4, en zijn er aanvullende categorieën gemaakt aan de hand van het

beeldmateriaal. De manieren van mentaliseren zijn in dit onderzoek onderverdeeld in zes categorieën: het delen van 1) eigen gevoelens, 2) eigen gedachten, 3) eigen verwachtingen, 4) eigen verlangens, 5) eigen ervaringen van de situatie en 6) de eigen interpretatie van het gevoel en gedrag van de adolescent. In veel gevallen zitten er in de uitingen van de gezinshuisouders meer dan één categorie van mentaliseren verwerkt.

4.1.1 Eigen gevoelens

In deze categorie, die bestaat uit zeven fragmenten, worden er woorden gebruikt, waaruit een emotie van de gezinshuisouder af te leiden is (1.6; 1.7). In de meeste interacties uit de fragmenten spelen gevoelens en emoties een rol. In enkele fragmenten kwam naar voren dat de gezinshuisouders door de woorden die zij kiezen, iets door laten schemeren van de emoties die daarachter schuil gaan. Vaak zijn dit niet concrete en directe bewoordingen van de emotie, maar een woord waaruit die emotie af te leiden is (2.2; 6.4). Ter illustratie het volgende fragment:

GH6, 06-02-2014, 4 : 01.44-04.15

[Jurren]: adolescent (15), GHM: gezinshuismoeder [Hanny]

Het gezin gaat aan tafel voor de avondmaaltijd. De gezinshuismoeder scheidt het eten op. [Jurren] komt naar haar toe en begint een gesprek.

1. [Jurren]: [Hanny] ik hoef niet zoveel hoor. Ik ben niet zo lekker
2. GHM: Nee ben je niet zo lekker?
3. [Jurren]: Nee ik denk echt dat ik een beetje een lichte keel keelontsteking heb
4. GHM: Keelontsteking
5. [Jurren]: Ja echt
6. GHM: Dan heb je koorts. Als je keelontsteking hebt dan heb je koorts. Een beetje last van je keel? Je hebt niet gelijk een keelontsteking.
7. (Gesprek gaat over iets anders met andere puber. Daarna wordt het gesprek hervat)
8. [Jurren]: Eigenlijk heb ik ook best wel honger.
9. GHM: Een beetje keelpijn. Je moet jezelf eens ophouden je altijd ziek te praten. Het begint een beetje irritant te worden. Daar moet je mee stoppen. vraag dan gewoon even aan mij. Maar je hebt heus niet zomaar een keel als je een keelontsteking heb dan lig je daar hartstikke ziek op de bank. Dan heb je hoge koorts, dan kan je niet slikken en dan wil je niet eten dan heb je totaal geen zin in eten. Dat is als je een keelontsteking zou hebben.
10. [Jurren]: Oke dus er is niets aan de hand
11. GHM: Dus er is niks aan de hand. Klopt.

Het gesprek stopt hier en er wordt een nieuw onderwerp besproken.

In deze conversatie vindt er miscommunicatie plaats, omdat de adolescent een andere invulling geeft aan het woord keelontsteking dan de gezinshuismoeder. De gezinshuismoeder corrigeert de adolescent hierop. In deze situatie mentaliseert de gezinshuismoeder haar gevoelens op een indirecte manier. Ze geeft aan dat het irritant begint te worden dat de adolescent zichzelf ziek praat. Ze verwoordt dus niet expliciet dat dit haar eigen emotie is, maar ze benoemt het in het algemeen. Uit haar bewoording en de toon waarop ze het zegt, is wel af te leiden dat zij dit als irritant ervaart en het dus wel degelijk haar eigen gevoel is. In regel 9 gaat de gezinshuismoeder namelijk harder praten en gaat intonatie omhoog. De adolescent accepteert de gevoelens van de gezinshuismoeder door haar uitspraak te bevestigen in regel 10.

4.1.2 Eigen gedachten

Wanneer de gezinshuisouders hun gedachten mentaliseren richting de adolescenten, kunnen er verschillende vormen onderscheiden worden. Zo kan er een mening van de gezinshuisouder geuit worden (1.1; 1.2; 2.3; 5.3; 6.1; 6.2). Deze mening kan gebaseerd zijn op een persoonlijk perspectief of gebaseerd op wat de gezinshuisouder denkt wat waarheid is. In vijftien fragmenten komt het voor dat de gezinshuisouder expliciet zijn of haar gedachte deelt, maar kan het ook gebeuren dat de gezinshuisouders indirect een eigen mening of veronderstelling naar voren laat komen (3.2; 4.1).

GH 1, 03-11-2013, 0: 09.14-09.30

[Marieke]: adolescent (16), [Jasper]: adolescent (14), GHM: gezinshuismoeder

Het gezin zit aan tafel om te beginnen met de maaltijd. [Marieke] begint het gesprek door aan te geven dat het nog vroeg is om te eten.

1. [Marieke]: We eten best wel vroeg
2. GHM: het is een uur
3. [Marieke]: ik heb echt geen honger gewoon
4. [Jasper]: het is twaalf uur
5. GHM: laat ontbeten
6. GHM: Het is geen twaalf uur
7. [Jasper]: Het is twaalf uur (Wijst naar de klok)
8. GHM: Echt waar? Oh ik dacht dat het één uur was

[Marieke] benoemt hierna dat ze het toch wel vroeg vind om te eten. De anderen stemmen hiermee in. Het gesprek gaat verder over een ander onderwerp.

In dit fragment is er duidelijk verwarring over het tijdstip waarop er gegeten wordt. De gezinshuismoeder mentaliseert hier door duidelijk te vermelden wat haar eigen gedachten waren. De adolescenten begrijpen na het mentaliseren hoe de situatie is ontstaan, dit is op te maken uit het feit dat ze rustig blijven en niet de schuld bij de gezinshuismoeder leggen.

GH2, 02-11-2013, 0: 07.20-07.46

[Peter]: adolescent (14), GHM: gezinshuismoeder, GHV: gezinshuisvader

Het gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. Gezinshuisvader begint een gesprek met [Peter].

1. GHV: Dus [Peter] morgen ga je met je zus op stap?
2. [Peter]: (knikt)Ja
3. GHV: leuk man
4. [Peter]: Verassing wat we dan gaan doen
5. GHV: (knikt)
6. GHM: o:oh dus je weet het nog helemaal niet?
7. [Peter]: nee
8. GHM: wil ze dat als verassing houden?
9. [Peter]:(haalt schouders op) weet ik niet
10. GHM: maar dat heeft ze niet gezegd
11. [Peter]: nee maar ik weet nog niet wat we gaan doen. Ik zei ik zei wel misschien kunnen we. Want ze vroeg wat wil jij dan gaan doen. Toen zei ik nou ik wil bowlen dat vind ik ook wel leuk. Met z'n drieën. Dus ik weet niet.
12. GHV: wat zei je
13. [Peter]: bowlen

14. GHM: bowlen
15. GHV: oh bowlen ja
16. [Peter]: ja (knikt)

Het gesprek gaat verder over bowlingbanen in het algemeen.

In dit fragment komt naar voren dat moeder dacht dat de adolescent al wist wat hij met zijn zus zou gaan doen. Dit komt niet naar voren, doordat de gezinshuismoeder direct verwoordt dat zij dat dacht, maar komt dit indirect naar voren. Door rekken van de 'ooh' en het stijgen van de toon van de gezinshuismoeder in regel 6 en 8, kan afgeleid worden dat dit als verrassing komt voor moeder. De adolescent reageert hierop door de situatie uit te leggen.

Het mentaliseren heeft in deze fragmenten een positief effect, namelijk dat de situatie helder wordt en de miscommunicatie of verwarring wordt weggenomen.

4.1.3 Eigen verwachtingen

In de beelden zijn tien fragmenten gevonden waarin de gezinshuisouders mentaliseren over hun verwachtingen. Zij spreken uit wat zij vinden dat een adolescent wel of niet zou moeten doen, doen een suggestie wat de adolescent zou kunnen of moeten doen, of geven op een andere manier aan wat zij verwachten. Dit mentaliseren kan gaan over een verwachting wat betreft het gedrag van de adolescent op het moment zelf (1.5; 5.4; 6.7), of wat volgens de gezinshuisouder gewenst gedrag is in een andere situatie of op een ander moment (3.1; 4.3; 6.2).

GH1 13-11-15, 4: 08.30-10.00

[Jasper]: adolescent (14), GHM: gezinshuismoeder, GHV: gezinshuisvader

Het gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. Gezinshuismoeder bespreekt wat ze morgen gaan doen en dan komt de intocht van Sinterklaas ter sprake.

1. GHM: We gaan dus morgen naar de intocht. [Rody] gaat ook mee
2. [Jasper]: Ikke niet
3. GHM: Ik verwacht dat je allemaal gewoon luistert en als je iets wilt dan stel je een vraag, dan deel je dat niet mee [Jasper]. Want als ik zeg dat je meegaat, dan ga je gewoon mee.
4. [Jasper]: Maar dat heb ik net al gezegd. Ik ga voetballen, dus ik ga niet mee.
5. GHV: (onverstaanbaar)
6. [Jasper]: Ik had gezegd dat ik ging voetballen, dus ik ben er niet bij
7. GHV: Hoe laat moet je voetballen
8. [Jasper]: Net als vorig jaar
9. GHV: (onverstaanbaar)
10. GHM: Maar ik vind je toon een beetje van
11. [Jasper]: Ja oké
12. GHM: Ik mis wat overleg
13. GHV: Maar het is nu duidelijk
14. GHM: Het is nu duidelijk

Het gesprek stopt hier en er wordt doorgegaan op een ander onderwerp.

In dit fragment vindt er miscommunicatie plaats, doordat de gezinshuismoeder niet heeft begrepen dat de adolescent al heeft doorgegeven dat hij de volgende dag moet voetballen. Zij gaat ervan uit dat hij mee zal gaan naar de intocht. De gezinshuismoeder verwoordt in regel 3 expliciet wat zij

verwacht van de adolescent. De adolescent gaat hier in regel 4 tegenin en legt uit dat hij dit al heeft aangegeven.

4.1.4 Eigen verlangens

Deze categorie komt maar in één fragment voor en omvat de persoonlijke wensen van de gezinshuisouders. De gezinshuisouder geeft hierbij aan wat hij of zij graag zou willen zien. Het is niet zozeer een verwachting, maar meer een wens of de vertaling van een behoefte.

GH4, 16-12-2013, 0: 13.13-16.15

[Erwin]: adolescent (16), [Vincent]: biologische zoon, [Barbera]: biologische dochter, GHV: gezinshuisvader, GHM: gezinshuismoeder, [Richad]: adolescent (14)

Het gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. Het gesprek komt op het onderwerp drugs. Gezinshuisvader brengt naar voren dat [Erwin] drugs op zijn kamer heeft.

1. GHM: Jat die stiekem uit de kamer van [Erwin] want die heeft het op zijn kamer liggen
2. [Vincent]: Niet meer
3. GHV: Ja, hij heeft het op zijn kamer liggen
4. [Erwin]: Ik heb het echt niet, ik heb ze op hoor
5. GHM: Ik heb ze op hoor
6. GHV: Je had ze dus op je kamer liggen
7. [Erwin]: ja
8. GHV: Dat is meer dan alleen maar af en toe een trekje van iemand wat je tegen ons vertelt hebt
9. [Erwin]: Ik heb het toch verteld dat ik het gedaan heb
10. GHM: Maar als jij ze op je kamer hebt liggen, heb je ze dus ook zelf gedraaid.
11. GHV: Dit is toch iets anders dan af en toe een trekje van iemand
12. [Erwin]: Dat klopt
13. GHV: Dan heb je weer gelogen
14. [Erwin]: Ik heb het hier toch niet over, ik heb het nooit gezegd
15. GHV: Wat zijn jouw woorden tegen GHM?
16. GHV: Ik heb af en toe geproefd
17. [Erwin]: Dat heb ik niet gezegd?
18. GHV: Nee, wat dan?
19. GHV: Heb jij gezegd dat je boven op je kamer stickies had en dat je die allemaal zelf opgerookt had?
20. [Erwin]: Wat had ik?
21. GHV: Dat je die zelf opgerookt had helemaal?
22. [Erwin]: Niet helemaal. Dat heb ik met vrienden gewoon gedaan
23. GHV: Maar dat is iets anders dan van iemand af en toe een trekje nemen
24. [Erwin]: Ja dat klopt
25. GHV: Dat is wat je tegen mij vertelt hebt
26. GHV: Weet je, wat het punt is. Jij brengt nu je toekomst van je 18e in gevaar
27. [Erwin]: Waarom
28. GHV: Omdat ik met jou een weg wilde bewandelen dat je bij oma vanaf oma op een goede manier de maatschappij in zou kunnen.
29. GHV: Op deze manier beschaam je ons vertrouwen en kom je daar dus niet voor in aanmerking en ga je dezelfde weg als (onverstaanbaar)
30. [Barbera]: Waar woont (onverstaanbaar)
31. [Richad]: Je kan ook bij [Rambo] wonen

32. GHM: Bij zijn oom
33. GHV: Maakt mij niet uit hoor hoe je het bewandelt. Ik zou liever zien dat je het zo bewandelt. Maar jij bent hard op weg om. Ik zei het, ik heb je het een half jaar geleden nog gezegd, je bent hard op weg om (onverstaanbaar) achterna te gaan en wat doe je nu. Je doet het ook gewoon.
34. [Erwin]: ja
35. GHV: Dus ik hoop dat we drugstesten die we voor de komende periode gaan doen, altijd negatief zijn anders heb je een probleem.
36. [Erwin]: Is het ook
37. [Richard]: Denk je
38. GHM: Denk het, voorlopig vertrouw ik je even niet meer

De adolescent reageert hier niet meer op, waardoor het gesprek stopt.

In deze situatie is er sprake van miscommunicatie, doordat Erwin eerst de situatie positiever probeert te schetsen, maar later toegeeft dat het toch anders ligt. Hierbij geeft de gezinshuisvader in regel 28, regel 33 en regel 35 aan wat zijn verlangens en wensen over de adolescent waren en zijn. De adolescent gaat hier niet op in en zwijgt.

4.1.5 Eigen ervaringen van de situatie

De gezinshuisouders verwoorden in twee fragmenten hoe ze een bepaalde situatie op dat moment of een situatie in het heden of verleden hebben ervaren. Ze geven aan hoe ze op dat moment in de situatie staan of wat ze bezig houdt. Ze geven uitleg waarom ze op een bepaalde manier reageren, zodat hun gedrag niet verkeerd geïnterpreteerd wordt (1.3; 5.2).

GH 1, 03-11-2013, 0: 19.00-19.40

[Marieke]: adolescent (16), [William]: jongen (10), GHM: gezinshuismoeder

Het gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. [Marieke] vraagt aan de gezinshuismoeder of ze een cup-a-soup mag. Moeder wordt afgeleid door [William] en geeft dit aan.

1. [Marieke]: Mag ik uhh cup-a-soup
2. GHM: Ik kan jou niet horen, want iets leidt mij heel erg af. (Gaat net als [William] naast haar met spullen bewegen)
3. GHM: Heb jij door wat er gebeurd (Tegen [William]) Heb je daar ook last van. Hoor je nu wat ik zeg of zie je alleen maar wat ik doe
4. [William]: Ik hoor wel wat je zegt maar
5. GHM: Nou dat is knap dan kun jij twee dingen tegelijk
6. GHM: Zeg het eens
7. ([Marieke] probeert te praten maar stopt weer als jongetje praat)
8. [William]: Wilt u deze openmaken
9. GHM: Nee
10. [William]: Nee?
11. GHM: Nee
12. [William]: Oke
13. GHM: Ik schat in dat jij dat zelf kan
14. GHM: Je neemt een scherp mes je steekt dat erin krr krr en je kan
15. [Marieke]: Oke mag ik nu wat vragen?
16. GHM: Ja
17. [Marieke]: Mag ik cup-a-soup

Gezinshuismoeder bevestigt dat [Marieke] cup-a-soup mag, waarop [Marieke] dit gaat halen. Het gesprek stopt hier en gaat verder op een ander onderwerp.

In deze situatie vraagt de adolescent om een cup-a-soup. De gezinshuismoeder geeft zelf de miscommunicatie aan. Ze vertelt dat ze de adolescent niet kan horen en haar boodschap niet kan ontvangen, doordat degene naast haar afleidend bezig is. Door haar mentalisatie geeft ze een verklaring waarom ze niet op de adolescent kan reageren. De adolescent wacht hierna tot de gezinshuismoeder de afleidende situatie heeft afgehandeld en vraagt het dan opnieuw.

4.1.6 Eigen interpretatie van het gevoel of gedrag van de adolescent

In deze categorie, bestaande uit negen fragmenten, interpreteren de gezinshuisouders het gevoel of gedrag van de adolescent en koppelen ze dit terug naar de adolescent. Bij de interpretaties van het gevoel benoemt de gezinshuisouder concreet de gevoelens die hij of zij bij de adolescent waarneemt. Dit om te controleren of de waarneming klopt en om te laten merken dat de adolescent gezien wordt (4.2). Het controleren van de eigen interpretatie van het gevoel van de adolescent, is in het volgende fragment te herkennen aan het woordje 'he' in regel 1. Het interpreteren van het gedrag gaat vaak over situaties waarin de adolescenten gedrag laten zien wat de gezinshuisouders als ongewenst ervaren (1.4; 1.6; 3.2; 5.2). Het benoemen van de eigen interpretatie lijkt vaak ingezet te worden om de adolescent te corrigeren. Ze laten niet duidelijk uit hun bewoordingen blijken dat dit slechts een interpretatie is, maar doen het voorkomen als een feit.

GH4, 08-01-2014, 0: 11.23-11.42

[Jousef]: adolescent (12), GHV: gezinshuisvader, [Lotte]: stagiair

Het gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. [Jousef] vertelt aan een andere adolescent dat zijn broer hem vroeg te liegen. Gezinshuisouders gaan hierop in en beginnen een gesprekje met [Jousef] over dat hij van zijn broer moest liegen. Gezinshuisvader pakt terug op wat hij dacht op te merken bij [Jousef].

1. GHV: Maar dat zat je wel een beetje dwars he net
2. ([Jousef] hoort het niet)
3. GHV: he dat zat je net wel een beetje dwars
4. [Jousef]: nee
5. GHV: Je voel je vond het een beetje vervelend dat je broer zei tegen jou dat je dat soort dingen moet zeggen.
6. [Jousef]: Nee verv nee
7. GHV: Nee?
8. GHV: Maar dat vind je niet leuk
9. [Jousef]: Nee
10. GHV: Nee
11. [Jousef]: Mag ik de appelmoes
12. GHV: Ja dat mag. Maar dat had [Lotte] wel in de gaten. Goed he van [Lotte] he?

[Jousef] laat een instemmend geluid horen en gaat hier verder niet op in. Gezinshuisvader geeft aan dat [Jousef] uit zichzelf bij hen mag komen als hij ergens mee zit en dat hij dan zijn hart kan luchten. [Jousef] stemt kort in door ja te zeggen en richt zich dan op de anderen aan tafel, waardoor het gesprek stopt.

In dit fragment interpreteert de gezinshuisvader dat de adolescent het vervelend vond wat zijn broer heeft gezegd. Er is sprake van miscommunicatie, doordat de adolescent eerst tegen de uitspraak van de gezinshuisvader ingaat, maar daar later toch mee instemt. In deze situatie mentaliseert de

gezinshuisvader niet door de eigen emoties of gevoelens te verwoorden, maar hij benoemde de (eigen geïnterpreteerde) emoties van de adolescent. De adolescent krijgt en neemt de ruimte om ontkennend te reageren op de gezinshuisvader en na een andere verwoording in te stemmen met de gezinshuisvader.

GH6, 03-02-2014, 5: 14.54-15.25

[Maarten]: adolescent (12), [Daan]: adolescent (21), GHV: gezinshuisvader

Het gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. [Maarten] geeft [Daan] een schop onder de tafel. [Daan] geeft [Maarten] een waarschuwing, waarop gezinshuisvader ingrijpt.

1. [Daan]: [Maarten], nu moet je ophouden jongen. Ik schop je gewoon terug.
2. GHV: Hou eens op met die uh
3. [Daan]: Ja en ik moet accepteren dat hij schopt
4. GHV: Nee, maar je hoeft niet van die stoere praat te doen
5. [Daan]: Nee ik doe niet stoer ik zeg dat ik hem terug schop dan
6. GHV: Dat willen we niet hebben dat weet je
7. [Daan]: Nee maar dan hoeft hij ook niet te schoppen

Er wordt verder niet meer op doorgedaan, waardoor het gesprek stopt.

In dit fragment interpreteert de gezinshuisvader dat de adolescent stoer probeert te doen met zijn opmerking. Hij benoemt hier de mogelijke emotie of gedachte van de adolescent, de gezinshuisvader is hier dus aan het mentaliseren. De adolescent bedoelde deze opmerking anders, waardoor er miscommunicatie is ontstaan tussen de gezinshuisvader en de adolescent. In dit geval wordt door de mentalisatie de miscommunicatie zichtbaar.

4.2 De gezinshuisouder zelf als bevorderende factor

Tijdens de analyse van het beeldmateriaal, komt het twee keer voor dat de gezinshuisouders door hun eigen mentalisatie van de situatie de adolescenten stimuleren om zelf te gaan mentaliseren (5.2; 6.4). Het aspect dat kinderen leren te mentaliseren door hun ouders kwam ook naar voren in de literatuur van hoofdstuk 2 (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2015). De gezinshuisouders zorgen op twee manieren dat het proces van mentaliseren wordt gestimuleerd bij de adolescent. Aan de ene kant zorgt hun eigen mentalisatie ervoor dat er bij de adolescent bewustwording wordt gecreëerd van het eigen gedrag. Dit doen de gezinshuisouders door aan de adolescent te vertellen hoe zij de situatie ervaren. Zo kan de adolescent ontdekken hoe het eigen gedrag overkomt en hoe hij of zij dat vindt. Dit is een onderdeel van de psychologische controle (Vanderoost, 2011), zoals is uitgewerkt in deelvraag één. Aan de andere kant stellen de gezinshuisouders vragen, zodat de adolescent zelf moet na gaan denken over wat hij of zij van de situatie denkt, voelt of vindt en dit dan naar de gezinshuisouder moet verwoorden. Door het mentaliseren van de gezinshuisouders stellen zij dus een voorbeeld voor de adolescenten, waar ze door kunnen leren op welke manieren mentalisatie mogelijk is en leren ze om hun eigen emoties te herkennen en dit ook uit te spreken.

In het volgende fragment geeft de gezinshuismoeder allereerst aan wat zij van de uitspraak van de adolescent vindt. Zij mentaliseert hier dus haar eigen gevoel. Daarna stelt zij aan de adolescent de vraag wat er aan de hand is. Hier kan de adolescent dan antwoord op geven. Op deze manier stimuleert zij de adolescent dus om zelf de juiste woorden te geven aan zijn gevoel of ervaring.

[Jurren]: adolescent (15), GHM: gezinshuismoeder

Gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. Er staan een aantal mensen op om af te ruimen. [Jurren] en gezinshuismoeder blijven zitten. [Jurren] doet een uitspraak, waar gezinshuismoeder op in gaat.

1. [Jurren]: Oeh even zitten
2. GHM: Nou dat vind ik raar gedaan. Je zit toch. Waarom zeg je dat nou. Dat slaat toch helemaal nergens op. Dan moet je iets anders zeggen. Maar je geeft je geeft nu iets aan dat mensen denken van wat moet iemand daarmee
3. [Jurren]: Nou wat moet ik anders zeggen dan
4. GHM: Nou wat is er dan
5. [Jurren]: Nou ik heb last van mijn voet
6. GHM: Oh:: dat is wat anders. Dan moet je niet zeggen even zitten. Dan moet je dat niet zeggen want dat klopt gewoon niet. Dan denken mensen huh

[Jurren] gaat hier niet meer op in en zwijgt, waardoor het gesprek stopt.

Bij dit aspect van het mentaliseren van de gezinshuisouders komt heel duidelijk een effect hiervan naar voren, namelijk dat de adolescenten in staat worden gesteld om na te denken over hun eigen emoties en gedachten en dit vervolgens ook te uiten. Hieruit blijkt dat dit een efficiënte manier van mentaliseren is. Aangezien het mentaliseren als instrument ingezet kan worden in het vormgeven van een hechtingsrelatie, is het belangrijk om na te gaan welke effecten de verschillende manieren van mentaliseren hebben op de adolescenten. Om deze reden wordt hier in het volgende hoofdstuk aandacht aan geschonken.

4.3 Samenvatting

In de praktijk spreken de gezinshuisouders hun gedachten, gevoelens en verwachtingen niet altijd direct uit, maar kan dit ook tot uiting komen door indirecte verwoordingen. Uit het beeldmateriaal wat is geanalyseerd voor dit onderzoek zijn zes categorieën gevormd, gebaseerd op de manieren waarop de gezinshuisouders mentaliseren over de inhoud van hun mentale toestanden. De manieren van mentaliseren zijn in dit onderzoek onderverdeeld in het delen van eigen gevoelens, eigen gedachten, eigen verwachtingen, eigen verlangens, eigen ervaringen van de situatie en de eigen interpretatie van het gevoel en gedrag van de adolescent.

Er kunnen meerdere categorieën aan één situatie verbonden worden. Zo kan er in een conversatie naar voren komen dat de gezinshuisouder het gedrag van een adolescent niet gepast vindt en hierop gelijk een verwachting uitspreken. In het beeldmateriaal komt een aantal keer naar voren dat het mentaliseren van de gezinshuisouders een stimulerende werking heeft op het mentaliseren van de adolescenten. De gezinshuisouders stellen hierbij vragen, waardoor de adolescent wordt uitgedaagd om zijn/haar eigen gedachte of gevoel te verwoorden.

Het mentaliseren kan ingezet worden om de hechtingsrelatie tussen gezinshuisouder en adolescent vorm te geven. Het is dan ook belangrijk om te onderzoeken welke reacties de adolescenten geven op het mentaliseren van de gezinshuisouders.

Hoofdstuk 5 | Hoe reageren de adolescenten op de verschillende manieren waarop de gezinshuisouders hun gedachten en gevoelens verwoorden?

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de vraag op welke manier de adolescenten reageren op de mentalisatie van de gezinshuisouders. Allereerst wordt algemeen beschreven hoe het bekeken beeldmateriaal zich tot de literatuur verhoudt. Daarna wordt er per categorie beschreven welke reacties volgen op het mentaliseren van de gezinshuisouders, zoals beschreven in hoofdstuk vier. Daarbij wordt beschreven of er overeenkomsten zijn in de reacties op de verschillende manieren van mentaliseren en wordt er zo mogelijk een verband gelegd met de theorie.

Zoals genoemd in het vorige hoofdstuk, kwam er in het literatuuronderzoek van hoofdstuk twee naar voren dat er zowel indirecte als directe mentalisatie kan worden toegepast (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Hoewel de gezinshuisouders vaak een indirecte manier van mentaliseren toepassen, kan er uit de beelden opgemaakt worden dat de adolescenten dit wel oppikken en doorhebben. Er komt namelijk bijna altijd een reactie op hetgeen de gezinshuisouders aan de adolescenten laten merken. Dit verhoudt zich ook met de theorie, namelijk dat jongeren in de adolescentie steeds meer analyserend kunnen denken en gaan nadenken over het denken zelf (Slot & Van Aken, 2013). Dit kan verklaren waarom de adolescenten de mentalisatie van de ouders kunnen herkennen, zonder dat dit concreet wordt benoemd.

5.1 Categorieën

In het vorige hoofdstuk is aangegeven dat de manieren waarop de gezinshuisouders mentaliseren onderverdeeld zijn in zes categorieën. Deze categorieën worden ook aangehouden bij het analyseren van de reacties van de adolescenten, om zo te kunnen onderzoeken op welke manier de adolescenten op de verschillende manieren van mentaliseren reageren en of hier overeenkomsten in te vinden zijn.

In de literatuur kwam naar voren dat veel ouders de neiging hebben om enkel hun eigen perspectief te delen en hierin weinig ruimte bieden voor het perspectief van het kind (Van Hoof & de Vries, 2014). Uit het beeldmateriaal bleek dat dit in de gezinshuizen ook vaak voorkomt en de gezinshuisouders voornamelijk ingaan op hun eigen idee en perspectief van de situatie (4.6; 6.2). Wanneer de gezinshuisouders de adolescenten aan het woord laten en het perspectief van de adolescent aan bod laten komen, gaat de adolescent hierop in en lijkt het alsof de adolescent rustiger wordt (1.7; 5.3). Dit positieve effect werd ook in de literatuur beschreven (Delfos, 2016).

5.1.1 Eigen gevoelens

Bij deze categorie komen de reacties van de adolescenten grotendeels overeen. Het is namelijk opvallend dat er vaak een stilte valt nadat de gezinshuisouder zijn of haar gevoel duidelijk heeft gemaakt (1.6; 2.2; 4.1). In enkele fragmenten is niet direct een stilte op te merken, maar is wel opvallend dat de adolescenten rustiger worden en geen tegenspraak geven wanneer er sprake is van mentalisatie van gevoelens bij de gezinshuisouder (1.8; 6.6). Het zwijgen van de adolescenten kan geïnterpreteerd worden als acceptatie van of instemming met het gevoel van de gezinshuisouder. Het uitspreken van het gevoel door de gezinshuisouder lijkt de adolescent te helpen om begrip op te brengen voor de situatie waardoor de storing in de communicatie vermindert (1.7; 4.1). In één fragment stelt de adolescent als reactie op de gezinshuisouder een vraag, maar ook hierbij lijkt er instemming te zijn (6.4).

GH6, 03-02-2014, 7: 02.39-03.22

[Jurren]: adolescent (15), GHM: gezinshuismoeder

Gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. Er staan een aantal mensen op om af te ruimen. [Jurren] en gezinshuismoeder blijven zitten. [Jurren] doet een uitspraak, waar gezinshuismoeder op in gaat.

1. [Jurren]: Oeh even zitten
2. GHM: Nou dat vind ik raar gedaan. Je zit toch. Waarom zeg je dat nou. Dat slaat toch helemaal nergens op. Dan moet je iets anders zeggen. Maar je geeft je geeft nu iets aan dat mensen denken van wat moet iemand daarmee
3. [Jurren]: Nou wat moet ik anders zeggen dan
4. GHM: Nou wat is er dan
5. [Jurren]: Nou ik heb last van mijn voet
6. GHM: Oh:: dat is wat anders. Dan moet je niet zeggen even zitten. Dan moet je dat niet zeggen want dat klopt gewoon niet. Dan denken mensen huh

[Jurren] gaat hier niet meer op in, waardoor het gesprek stopt.

In dit fragment laat de gezinshuismoeder indirect merken dat ze geïrriteerd is om de opmerking van de adolescent. Dit komt naar voren, doordat ze benoemt dat dit een rare opmerking is en door de intonatie die ze gebruikt. De adolescent vraagt wat hij dan moet zeggen. Na het antwoord van de gezinshuismoeder in regel 6, zwijgt de adolescent. Dit zwijgen lijkt een instemming te zijn voor het gevoel wat de gezinshuismoeder verwoordde.

5.1.2 Eigen gedachten

Wanneer de gezinshuisouders hun eigen gedachten delen met de adolescenten, reageren deze veelal hetzelfde. De adolescenten nemen hierbij de gedachte van de gezinshuisouder aan, accepteert deze en stemt hiermee in (4.1; 5.1). Wanneer de gezinshuisouder door het delen van zijn of haar gedachte laat merken dat de situatie voor hem of haar niet helder is, probeert de adolescent de situatie te verhelderen en uit te leggen (1.6; 2.1). Het valt bij deze categorie op dat de adolescenten geen weerstand bieden en hier niet tegenin gaan.

GH2, 21-11-2013, 4: 13.11-14.08

[Peter]: adolescent (14), GHV: gezinshuisvader, jongen: onbekend

Het gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. Het gesprek gaat over de aula op de school van [Peter]. Gezinshuisvader vraagt hoeveel mensen er in de aula kunnen.

1. GHV: Schat eens in hoeveel mensen kunnen erin?
2. [Peter]: Ik denk (2)
3. Jongen: Vijf euro
4. [Peter]: Veertig denk ik wel
5. GHV: In de aula?
6. Jongen: Veertig mensen maar
7. GHV: Ne:e joh
8. Jongen: Meer denk ik
9. Jongen: Maar veertig mensen.

10. GHV: Zo'n grote school kunnen er wel meer mensen dan veertig in de aula
11. Jongen: Zat eerder aan vierhonderd tot achthonderd te denken
12. [Peter]: In onze aula?
13. Jongen: Welke aula?
14. [Peter]: Van de (onverstaanbaar)
15. Jongen: Dat is een nieuw gebouw toch?
16. GHV: Daar kunnen wel meer mensen in dan veertig
17. Jongen: Maar dan kunnen er waarschijnlijk toch zeker wel een stuk of vierhonderd in hoor.
18. GHV: Dat denk ik ook wel ja
19. [Peter]: Oke geen veertig, maar vierhonderd denk ik nou ook weer niet. Dan zitten ze wel op elkaar allemaal ja.

Het gesprek gaat verder over de aula's van andere scholen.

In deze situatie laat de gezinshuisvader mede door zijn intonatie merken dat hij niet gelooft dat er maar veertig mensen in de aula van de school kunnen. Daarna deelt hij zijn gedachte met de adolescent dat er wel meer mensen in kunnen. De adolescent accepteert de inbreng en de gedachte van de gezinshuisvader en stemt er mee in dat er meer mensen in de aula passen. Dit is te zien in regel 19: "Oke geen veertig".

5.1.3 Eigen verwachtingen

Bij de categorie eigen verwachtingen valt op dat er een overeenkomst in de reactie van de adolescenten voorkomt. Wanneer de gezinshuisouders hun verwachting richting de adolescent uitspreken, schieten de adolescenten in de verdediging en proberen ze uit te leggen waarom ze iets wel of juist niet doen of hebben gedaan (4.3; 5.1). Ze verzetten zich hiermee tegen de uitspraak van de gezinshuisouders en stemmen hier niet mee in. Dit gebeurt ook door hun non-verbale gedrag, te zien aan gezichtsuitdrukkingen, door te zwijgen of door zich om te draaien (1.7; 3.2).

GH6, 04-02-2014, 6: 11.15-12.05

[Kas]: adolescent (15), [Daan]: adolescent (21), GHV: gezinshuisvader, GHM: gezinshuismoeder

De avondmaaltijd is net voorbij en het is aan [Daan] en [Kas] om af te wassen. [Kas] staat op zijn telefoon te kijken, waarop gezinshuisvader zijn verwachting uit dat [Kas] vast aan de afwas begint.

1. GHV: [Kas] wil je de telefoon wegleggen en vast beginnen?
2. [Kas]: Ja ik moet wachten op [Daan]
3. GHV: Je kunt al heel veel dingen inruimen. Die bekers
4. [Kas]: ((Zucht)) Bullshit echt wat je allemaal noemt
5. GHV: Die bekers gaat hij namelijk niet voorspoelen
6. [Kas]: Bullshit ja echt
7. GHV: Heeft niets met bullshit te maken
8. [Kas]: Helemaal wel
9. GHV: Anders hebben we weer dezelfde discussie als laatst
10. [Daan]: Weet je ik heb er eigenlijk helemaal geen zin in
11. [Kas]: Je moet je gewoon niet met mij bemoeien. Ik mag toch zelf beslissen. Ik weet toch zelf wel wat ik moet doen
12. GHV: Nou begin dan ook. Jullie doen het toch samen of niet?
13. [Kas]: Nee ik mag toch zelf beslissen man
14. GHM: Nee [Kas] dat kan je niet zelf beslissen
15. GHV: Jullie doen het samen

[Kas] gaat mopperend in zichzelf de afwas doen en gaat verder niet meer op de gezinshuisouders in.

In dit fragment laat de gezinshuisvader duidelijk blijken dat hij verwacht dat de adolescent begint met afwassen. De adolescent gaat hier tegenin en geeft in regel 4 met de term 'bullshit' en zijn intonatie aan dat hij het onzin vindt; zijn stemgeluid wordt luider en zijn intonatie hoger. Er komt dus geen overeenstemming tussen de adolescent en de gezinshuisvader. Het mentaliseren van verwachtingen levert in de gevonden fragmenten niet het gewenste effect op; het lijkt enkel irritatie op te roepen.

5.1.4 Eigen verlangens

Het mentaliseren van eigen verlangens van de gezinshuisouders komt in één fragment voor (4.1). De gezinshuisvader verwoordt hier zijn eigen wens wat betreft de adolescent, wat terug te zien is in regel 28, 33 en 35. De adolescent reageert niet op de wensen van de gezinshuisvader, hij zwijgt. Hij gaat enkel in op de opmerkingen die op de wens volgen.

GH4, 16-12-2013, 0: 13.13-16.15

[Erwin]: adolescent (16), [Vincent]: biologische zoon, [Barbera]: biologische dochter, GHV: gezinshuisvader, GHM: gezinshuismoeder, [Richard]: adolescent (14)

Het gezin zit aan tafel voor de avondmaaltijd. Het gesprek komt op het onderwerp drugs. Gezinshuisvader brengt naar voren dat [Erwin] drugs op zijn kamer heeft.

1. GHM: Jat die stiekem uit de kamer van [Erwin] want die heeft het op zijn kamer liggen
2. [Vincent]: Niet meer
3. GHV: Ja, hij heeft het op zijn kamer liggen
4. [Erwin]: Ik heb het echt niet, ik heb ze op hoor
5. GHM: Ik heb ze op hoor
6. GHV: Je had ze dus op je kamer liggen
7. [Erwin]: ja
8. GHV: Dat is meer dan alleen maar af en toe een trekje van iemand wat je tegen ons vertelt hebt
9. [Erwin]: Ik heb het toch verteld dat ik het gedaan heb
10. GHM: Maar als jij ze op je kamer hebt liggen, heb je ze dus ook zelf gedraaid.
11. GHV: Dit is toch iets anders dan af en toe een trekje van iemand
12. [Erwin]: Dat klopt
13. GHV: Dan heb je weer gelogen
14. [Erwin]: Ik heb het hier toch niet over, ik heb het nooit gezegd
15. GHV: Wat zijn jouw woorden tegen GHM?
16. GHV: Ik heb af en toe geproefd
17. [Erwin]: Dat heb ik niet gezegd?
18. GHV: Nee, wat dan?
19. GHV: Heb jij gezegd dat je boven op je kamer stickies had en dat je die allemaal zelf opgerookt had?
20. [Erwin]: Wat had ik?
21. GHV: Dat je die zelf opgerookt had helemaal?
22. [Erwin]: Niet helemaal. Dat heb ik met vrienden gewoon gedaan
23. GHV: Maar dat is iets anders dan van iemand af en toe een trekje nemen
24. [Erwin]: Ja dat klopt
25. GHV: Dat is wat je tegen mij vertelt hebt

26. GHV: Weet je, wat het punt is. Jij brengt nu je toekomst van je 18e in gevaar
27. [Erwin]: Waarom
28. GHV: Omdat ik met jou een weg wilde bewandelen dat je bij oma vanaf oma op een goede manier de maatschappij in zou kunnen.
29. GHV: Op deze manier beschaam je ons vertrouwen en kom je daar dus niet voor in aanmerking en ga je dezelfde weg als (onverstaanbaar)
30. [Barbera]: Waar woont (onverstaanbaar)
31. [Richad]: Je kan ook bij [Rambo] wonen
32. GHM: Bij zijn oom
33. GHV: Maakt mij niet uit hoor hoe je het bewandelt. Ik zou liever zien dat je het zo bewandelt. Maar jij bent hard op weg om. Ik zei het, ik heb je het een half jaar geleden nog gezegd, je bent hard op weg om (onverstaanbaar) achterna te gaan en wat doe je nu. Je doet het ook gewoon.
34. [Erwin]: ja
35. GHV: Dus ik hoop dat we drugstesten die we voor de komende periode gaan doen, altijd negatief zijn anders heb je een probleem.
36. [Erwin]: Is het ook
37. [Richad]: Denk je
38. GHM: Denk het, voorlopig vertrouw ik je even niet meer

De adolescent reageert hier niet meer op, waardoor het gesprek stopt.

In dit fragment reageert de adolescent niet op het mentaliseren van de gezinshuisouder. Er kan hier niet uit opgemaakt worden of dit een positief of negatief gevolg is van het mentaliseren.

5.1.5 Eigen ervaring van de situatie

Bij deze categorie verwoorden de gezinshuisouders hoe zij de situatie ervaren of hebben ervaren. Deze categorie komt maar twee keer terug in het beeldmateriaal. De adolescenten reageren in deze twee situaties op een andere manier. Wanneer de gezinshuisouder aangeeft dat ze wordt afgeleid en daarom niet op de vraag van de adolescent kan reageren, blijft de adolescent rustig en wacht totdat de gezinshuisouder wel de aandacht op haar kan richten (1.3). In de andere situatie verwoorden de gezinshuisouders dat er net miscommunicatie plaatsvond en ze de adolescent niet goed begrepen, waardoor ze de adolescent aanspraken op haar gedrag (5.2). Daarop legt de adolescent uit wat haar motieven waren. Dit fragment is hieronder weergegeven. In beide situaties ontstaat er door het mentaliseren begrip waarom de gezinshuisouders op een bepaalde manier reageerden.

GH 5, 07-01-2013, 1, 00.00 - 2.00 (begint al op eind video 0)

[Anna]: adolescent (13), [Ronaldo]: adolescent (18), [Aaron]: jongen (9), [Emma]: meisje (10), GHV: gezinshuisvader, GHM: gezinshuisouder

[Anna] en [Ronaldo] spreken over draken en vuurspuwen. [Anna] maakt een grapje dat ze [Ronaldo] met vuur bespuwt. Gezinshuisvader volgt dit gesprek niet en interpreteert dit als rare praat. Hij spreekt [Anna] hierop aan.

1. GHV: of vind je dat vind je dat normaal? (.) nee vind ik hele rare praat wil ik ook niet (.) nee is toch raar (.) of vind je dat stoer
2. GHM: hoe kom je daarbij? Waar haal je dat vandaan [Anna]? Waar leer je dat?
3. [Anna]: nergens

4. GHM: ja maar waarom zeg je dat dan? Heb je heb je toch wel ergens gehoord?
5. [Anna]: nee
6. GHM: Wat dan hoe kom je daar dan op?
7. [Anna]: ja draken kunnen toch wel vuurspuwen
8. GHV: ja
9. GHM: oh:w draken
10. [Ronaldo]: ja we hadden het over de Chinese kalender en [Anna] was in het jaar van de draak geboren
11. GHV: o:oh bedoel je dat
12. [Anna]: ja
13. [Ronaldo]: En toen maakte [Anna] zeg maar een grapje erover
14. [Anna]: Ja
15. [Ronaldo]: Want toen hadden we het erover dat [Anna] dan uitgestorven zou zijn omdat ze een draak was.
16. GHM: ohw nu snap ik het iets beter
17. [Ronaldo]: (onverstaanbaar)
18. [Anna]: en toen en toen zei [Aaron] iets van ja ... die zouden jou doden om een prinses te bevrijden nou
19. [Aaron]: nee dat zei ik niet
20. [Ronaldo]: nee
21. [Anna]: Ja omdat ik een draak was dan zou ik zeggen ja ik kan jou nog levend verbranden omdat die vuur kon spuwen
22. GHM: j:a nee nou snap ik het
23. [Anna]: Kan ik alsnog ook vliegen
24. GHM: levend verbranden
25. GHV: Kreeg [Anna] bijna op d'r kop
26. GHM: ja
27. GHV: Wilde bijna wilde bijna zeggen [Anna] ga jij maar eerder naar je bed toe
28. [Anna]: Ik ga ook eerder naar bed toe want ik heb echt keelpijn
29. GHV: Heb je keelpijn?
30. [Ronaldo]: [Anna] ik heb je gered
31. [Anna]: Dankjewel dat je me uit de brand hebt uh
32. (Iedereen lacht)
33. [Emma]: Ga je bidden ofzo voor [Ronaldo] of hij een god voor je is
34. [Anna]: dat is hij niet hij is een rat
35. GHV: wat?
36. [Ronaldo]: ik ben in het jaar van de rat geboren
37. GHM: nou hall:o

Gesprek gaat verder over wat voor dieren de anderen zijn volgens de Chinese kalender.

In dit fragment ontstaat er miscommunicatie, doordat de gezinshuisvader het onderlinge gesprek van de adolescenten niet volgt en hierdoor verkeerde conclusies legt. Wanneer [Anna] hierop wordt aangesproken, gaat ze hier niet zelf tegenin. Ze begint zichzelf pas te verdedigen en de situatie uit te leggen wanneer [Ronaldo] het voor haar opneemt. Aanvankelijk had het verwoorden van de ervaring van de gezinshuisouder geen positief effect, doordat [Anna] onterecht werd beschuldigd en dit toe liet. Na het verhelderen van de situatie kon de miscommunicatie recht gezet worden en ontstond er begrip voor [Anna]. Uiteindelijk was het dus toch positief om de eigen ervaring te mentaliseren, omdat de gezinshuisvader hierdoor de situatie kon begrijpen.

5.1.6 Eigen interpretatie van het gevoel of gedrag van de adolescent

Wanneer de gezinshuisouders het gedrag van de adolescent interpreteren en deze interpretatie naar de adolescent terugkoppelen, zit hier vaak een correctie richting de adolescent in. De adolescenten reageren op twee manieren op deze interpretatie. In de ene situatie zwijgen ze en gaan ze niet op de opmerking van de gezinshuisouders in (5.2; 6.4), in de andere verzetten ze zich en proberen ze hun gedrag te verdedigen (6.3; 6.6). Het verschil tussen deze twee reacties kan verklaard worden, doordat de gezinshuisouders in sommige situaties naast het interpreteren van het gedrag ook hun eigen gedachten of gevoelens uiten. Het lijkt erop dat de adolescenten dan minder in verzet gaan.

Het kan ook voorkomen dat de gezinshuisouder mentaliseert door zijn eigen interpretatie van het gevoel van de adolescent te verwoorden. Dit kwam terug in één fragment uit de verzamelde beelden (4.2). Daarbij reageerde de adolescent allereerst met ontkenning, maar toen de gezinshuisouder een andere bewoording koos, reageerde de adolescent met instemming.

In het volgende fragment wordt de adolescent aangesproken op de manier waarop hij tegen een kleiner pleegzusje praat. Met de opmerking van de gezinshuismoeder lijkt de adolescent gecorrigeerd te worden en komt het over alsof de gezinshuismoeder wil zeggen dat hij anders zou moeten reageren.

GH 1, 3 nov, 2: 07.00-07.40

[Jasper]: adolescent (14), GHM: gezinshuismoeder

[Jasper] heeft een woordenwisseling gehad met zijn pleegzusje over de x-box en tablet. Gezinshuismoeder hoort dit en gaat hierop in bij [Jasper].

1. GHM: He [Jasper] het klonk een beetje twee-jarige tegen twee-jarige, of vier-jarige tegen vier-jarige. (Met een andere stem:) Ik zit op de tablet, ja ik zit op de x-box.
2. [Jasper]: Ja want ze maakt er een probleem van.
3. GHM: Ja maar jouw reactie
4. [Jasper]: Ja
5. GHM: was niet echt dertien jaar vond ik hoor
6. [Jasper]: Nou die reactie wat voor reactie had ik dan moeten geven dan
7. GHM: Nou ik heb het verder niet gevolgd maar
8. [Jasper]: Nee dat eh is maar beter ook
9. GHM: Nou het klonk een beetje
10. [Jasper]: Ze gaat in een keer een probleem maken van ik zit op de tablet. Ja wij op de x-box, dat is toch gewoon zo

Gesprek stopt hier, doordat broertje over wat anders begint.

De adolescent schiet na de opmerking van de gezinshuismoeder, en dus ook de correctie, in de verdediging om te verklaren waarom hij zo deed.

Een mogelijke verklaring voor deze verdediging is te vinden in de literatuur. Adolescenten hebben behoefte aan zelfstandigheid en gelijkwaardigheid (Delfos, 2016). Wanneer ze door de gezinshuisouders worden aangesproken op hun gedrag, is er geen gelijkwaardigheid en worden ze niet in staat gesteld om zelfstandig met de situatie om te gaan. Ook hebben adolescenten de neiging op de ouderlijke autoriteit in twijfel te trekken (Steinberg, 2000). Hierdoor kunnen ze in de verdediging schieten. Vanuit de reactie van de adolescenten gezien, lijkt deze manier van mentaliseren niet bevorderlijk voor een open interactie met de gezinshuisouders.

5.2 Samenvatting

Uit de beelden kan geconstateerd worden dat de adolescenten de mentalisatie van de ouders oppikken, ook als de ouders een indirecte manier van mentaliseren toepassen. Het komt veel voor dat de gezinshuisouders voornamelijk op hun eigen ideeën en perspectieven ingaan. Wanneer ze echter de adolescenten betrekken, nemen die actiever deel aan de interactie en lijkt het alsof ze rustiger worden.

Wanneer de gezinshuisouders de eigen gevoelens mentaliseren, worden de adolescenten rustiger en ze geven geen tegenspraak. Het zwijgen van de adolescenten kan geïnterpreteerd worden als acceptatie van of instemming met het gevoel van de gezinshuisouder. Ook het mentaliseren van gedachten roept acceptatie op. De adolescenten nemen de gedachten van de gezinshuisouders aan en stemmen hiermee in. In het beeldmateriaal komt slechts twee maal voor dat de gezinshuisouder de eigen ervaring van de situatie naar de adolescent verwoord. Hier komen ook twee losstaande reacties op. Wel ontstaat er in beide situaties begrip voor de manier waarop de gezinshuisouders reageerden en de situatie ervaarden. Het valt op dat de adolescenten in de verdediging schieten en hun inzicht proberen uit te leggen, wanneer de gezinshuisouder een verwachting richting de adolescent uitspreekt.

In het verwoorden van de eigen interpretatie van het gedrag van de adolescent zit vaak een correctie verborgen. De adolescenten reageren hierop door er niet op in te gaan, of door zich tegen deze interpretatie te verzetten. Een verklaring voor het verzet kan zijn dat adolescenten behoefte hebben aan zelfstandigheid en gelijkwaardigheid (Delfos, 2016). In de ervaring van de adolescenten kan dit als bedreiging van deze aspecten worden gezien, waardoor de kans groot is dat ze hier tegenin gaan en hun autonomie proberen te beschermen. Het verschil tussen deze twee reacties kan verklaard worden, doordat de gezinshuisouders in sommige situaties naast het interpreteren van het gedrag ook hun eigen gedachten of gevoelens uiten. Het lijkt erop dat de adolescenten dan minder in verzet gaan.

Hoofdstuk 6 | Conclusie, discussie en aanbevelingen

Conclusie

In dit onderzoek is geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag hoe mentalisatie door de gezinshuisouders zichtbaar wordt in de interactie met de adolescenten in situaties van miscommunicatie en verwarring.

Er is gebleken dat de informatie over mentaliseren vanuit de literatuur niet altijd overeenkomt met de situaties vanuit de praktijk. Wat de literatuur betreft, gaat het bij mentaliseren vooral over het concreet verwoorden van gedachten, gevoelens en dergelijke (Van Gael, 2002; Allen, Fonagy & Bateman, 2008; Zaal, Boerhave & Koster, 2009). In de beelden van de gezinshuizen die voor dit onderzoek zijn gebruikt, blijkt echter dat het mentaliseren zelden gebeurt door concrete bewoordingen van de innerlijke beleving van de gezinshuisouders. Vanuit het beeldmateriaal gebruikt voor dit onderzoek, kan gesteld worden dat mentalisatie zich vaker op een indirecte manier voordoet dan op een directe manier; oftewel zonder exacte bewoordingen van de beleving. Mentaliseren kan ook non-verbaal toegepast worden door onder andere gezichtsuitdrukkingen en stemgebruik. Deze kleine en indirecte uitingen lijken vanuit het beeldmateriaal door de adolescenten wel opgepikt te worden in de interactie met de gezinshuisouders.

De momenten waarop in het gebruikte beeldmateriaal gementaliseerd wordt door de gezinshuisouders, kunnen worden onderverdeeld in zes manieren van mentaliseren, gebaseerd op de inhoud van de mentalisatie. Deze zes manieren zijn het verwoorden van: 1) gevoelens, 2) gedachten, 3) verwachtingen, 4) eigen verlangens 5) eigen ervaring van de situatie en 6) eigen interpretatie van het gedrag of gevoel van de adolescent. Deze manieren van mentaliseren hebben als overeenkomst dat de gezinshuisouder en adolescent met elkaar in gesprek raken of blijven en dat ze, zoals ook in de literatuur beschreven, soms helpend en verduidelijkend werken (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Ook kan vanuit de analyse van de beelden geconcludeerd worden dat gezinshuisouders het mentaliseren zo kunnen gebruiken dat de adolescent wordt gestimuleerd om zelf te mentaliseren.

Naast de genoemde overeenkomst tussen de verschillende manieren van mentaliseren, zijn er ook verschillen gevonden in de reacties van de adolescenten die volgen op het mentaliseren. In het gebruikte beeldmateriaal is geconstateerd dat de verschillende manieren van mentaliseren een positief of negatief gevolg kunnen hebben op de interactie tussen de adolescent en de gezinshuisouder. Bij de manieren van mentaliseren waarbij het gaat over gevoelens, gedachten, eigen verlangens en eigen ervaring van de situatie ontstaat er bijvoorbeeld openheid, een uitwisseling van beleving of begrip vanuit de adolescent naar de gezinshuisouder. Hier wordt op een zichtbare manier de interactie verbeterd. Wanneer er echter gementaliseerd wordt over de eigen verwachtingen of de eigen interpretatie van het gedrag van de adolescent, ontstaat er vaak een discussie of verweer vanuit de adolescent richting de gezinshuisouder of de adolescent trekt zich terug. Deze manieren van mentaliseren brengen dus geen positief resultaat tot stand; de interactie tussen de adolescent en de gezinshuisouder wordt niet zichtbaar verbeterd.

Na de analyse van het beeldmateriaal kan niet gesteld worden dat mentaliseren per definitie bevorderend werkt voor de hechtingsrelatie, door de vele vormen die mentaliseren kent. Wanneer het mentaliseren echter op de juiste manier wordt gebruikt, kan dit een bevorderende werking hebben op de hechtingsrelatie (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). In de literatuur is niet terug te vinden welke manier dit is. Dit is per situatie en per persoon verschillend.

Discussie

Mentaliseren is een kernbegrip in dit onderzoek. Bij het verschil wat is gevonden tussen literatuur en de gebruikte beelden, moet opgemerkt worden dat de beschrijving van mentalisatie is gebaseerd op wat er hierover binnen de algemene hulpverlening is beschreven. Binnen het vakgebied pedagogiek is er nog weinig literatuur over de rol van mentaliseren, waardoor geen specifieke beschrijving van mentalisatie binnen de kaders van het gezinshuis kon worden gebruikt. Dit kan een oorzaak zijn voor de kloof tussen de theorie van mentaliseren en het mentaliseren in de praktijk door de gezinshuisouders.

Bij het analyseren van het beeldmateriaal werd gebruik gemaakt van de beschikbare literatuur over mentaliseren. Mede daardoor kon een kijkkader worden opgesteld om te onderzoeken op welke manieren het mentaliseren van de gezinshuisouders aan bod kwam. Op deze manier zijn de reeds beschreven categorieën duidelijk geworden. Deze categorieën zijn tevens terug te vinden in de literatuur en zijn te zien in figuur 4 (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Deze categorieën zijn echter enkel gebaseerd op de beelden die gebruikt zijn in dit onderzoek. Het is mogelijk dat andere, wellicht nieuwe, vormen van mentalisatie zichtbaar worden wanneer meer beelden worden gebruikt. Daarnaast is belangrijk om op te merken dat het beschikbare beeldmateriaal een beperkte weergave is van de praktijk, waardoor het mogelijk is dat er andere of nieuwe categorieën gevonden zouden kunnen worden wanneer meer beeldmateriaal beschikbaar zou zijn.

Het feit dat het beeldmateriaal slechts een momentopname is van de interacties en het leven in het gezinshuis, geeft ook aan dat niet alle informatie hierover beschikbaar is. Vanuit de aanwezige informatie en de beelden is informatie verzameld over wat het mentaliseren doet in de interactie met de adolescenten. Er zouden echter andere conclusies getrokken kunnen worden over de invloed van de verschillende manieren van mentaliseren wanneer er meer informatie beschikbaar is over de achtergrond van de situatie, de relatie tussen de betrokken personen, de persoonlijkheid van de adolescent en andere relevante informatie.

Dit onderzoek heeft een bescheiden opzet gegeven voor het onderzoeken hoe mentaliseren zich voordoet in een gezinshuis. Het is echter een relatief klein onderzoek. Het omvat een analyse van zes gezinshuizen en daarbij is er maar één moment op de dag vastgelegd. Daarnaast konden voor dit onderzoek niet alle beschikbare beelden worden geanalyseerd. Om deze reden kunnen de resultaten voor dit onderzoek niet worden gegeneraliseerd voor alle gezinshuizen in Nederland.

Aanbevelingen

Om meer informatie te krijgen over het verschil tussen mentaliseren in de theorie en de praktijk van het gezinshuis, wordt Ellen Schep aanbevolen om, door middel van verder onderzoek naar de vormen van mentalisatie door gezinshuisouders, het mentaliseren in deze context verder te verkennen. Dat mentaliseren zich in de praktijk anders voordoet, kan daarmee wellicht worden bevestigd. Ook kan nieuwe informatie beter zicht geven op dit onderwerp. Wanneer meer onderzoek wordt verricht, kan met zekerheid worden gesteld wat het mentaliseren in het vakgebied pedagogiek inhoudt. Hierbij kan de relatie met hechting in de praktijk worden onderzocht. De nieuwe informatie kan gebruikt worden bij onderzoek naar, en eventuele toepassingen van, mentaliseren in het gezinshuis.

Daarnaast worden de verschillende hulpverleningsorganisaties en hulpverleners, betrokken bij gezinshuizen, aangeraden om de resultaten van dit onderzoek te delen met de gezinshuisouders. Uit dit onderzoek is gebleken dat mentaliseren van belang is bij en een bevorderende werking kan hebben op de onderlinge hechtingsrelatie (Thoomes-Vreugdenhil, 2006; Delfos, 2016). De manieren van mentaliseren die in dit onderzoeksverslag zijn beschreven, kunnen de gezinshuisouders helpen bij het toepassen van mentaliseren. Er is beschreven dat het lijkt alsof de gezinshuisouders regelmatig onbewust mentalisatie toepassen, terwijl dit ook bewust als een goed en effectief instrument ingezet kan worden in de interactie met de adolescenten (Thoomes-Vreugdenhil, 2006). Door de gezinshuisouders hiervan bewust te maken en hen hierin te bekrachtigen, kunnen er handvatten geboden worden in het vormgeven van de onderlinge hechtingsrelatie, wat ook directe en positieve gevolgen heeft voor de adolescenten. Deze bewustwording en bekrachtiging kan bijvoorbeeld tot stand komen door de reacties van de adolescenten op de verschillende soorten mentalisatie met de gezinshuisouders te bespreken. Zo kunnen de gezinshuisouders ontdekken welke manieren van mentaliseren een positief effect hebben op de adolescenten in hun gezin. Door middel van een cursusdag zouden de gezinshuisouders zelf de vaardigheid van het mentaliseren kunnen oefenen. Zo kunnen zij zelf de effecten hiervan ervaren.

Vervolgonderzoek

Een mogelijkheid voor het doen van vervolgonderzoek is allereerst een onderzoek naar de effecten van de verschillende vormen van mentaliseren. Door te onderzoeken welke invloed het mentaliseren van de gezinshuisouders heeft op de adolescenten, kan gekeken worden wat gezinshuisouders kunnen doen om met behulp van mentalisatie de hechtingrelatie te bevorderen.

Daarnaast kan vervolgonderzoek worden gedaan naar de vraag of het verschil maakt in de relatie tussen adolescent en gezinshuisouder, wanneer het mentaliseren indirect of met directe bewoordingen gebeurt. Met behulp van informatie uit dergelijke onderzoek kan er met meer zekerheid gesteld worden of, en op welke manier, mentalisatie bevorderend werkt.

Hoofdstuk 7 | Evaluatie

Productevaluatie

De doelstellingen van dit onderzoek zijn allen behaald.

Aan het eind van het onderzoek is er informatie beschikbaar over hoe mentaliseren door gezinshuisouders zichtbaar wordt in de communicatie met de adolescenten in situaties van miscommunicatie en verwarring.

Er is nu daadwerkelijk informatie beschikbaar over de manier waarop gezinshuisouders mentaliseren richting de adolescenten. Door het literatuuronderzoek en de conversatieanalyse konden er zes manieren onderscheiden worden waarop de mentalisatie door de gezinshuisouders vormgegeven wordt.

Zodra dit onderzoek is afgerond, levert de opgedane kennis over mentaliseren in situaties van miscommunicatie en verwarring een bijdrage aan het onderzoek Hechting in Interactie.

De uitkomsten van dit onderzoek worden gedeeld met Ellen Schep, waardoor zij deze resultaten kan betrekken in het onderzoek Hechting in Interactie. De opgedane informatie draagt namelijk bij over de kennis waarop hechting vorm kan worden gegeven, dat is in dit onderzoek mede door mentalisatie.

Na afronding van dit onderzoek en het onderzoek 'Hechting in Interactie', leveren de resultaten van beide onderzoeken een bijdrage aan de kennis en professionalisering van gezinshuisouders.

Indirect is deze doelstelling ook behaald, doordat het advies wordt gegeven om de informatie uit dit onderzoek te delen met de gezinshuisouders. Op deze manier kunnen de gezinshuisouders worden versterkt in hun mentalisatievaardigheden en kunnen ze het mentaliseren bewust als een instrument in gaan zetten bij de adolescenten in hun gezin.

Evaluatie op het onderzoeksproces

Het onderzoek is vormgegeven door triangulatie. Er is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek en conversatieanalyse. Door de wisselwerking tussen deze twee onderzoeksmethoden, is er een betrouwbaar resultaat tot stand gebracht. De ondervindingen in dit onderzoek zijn onderbouwd met de literatuur, waarbij er zo brongetrouw mogelijk is gewerkt. Bij het literatuuronderzoek was er veel informatie beschikbaar, waardoor er een selectie gemaakt moest worden. Er is hierbij gebruik gemaakt van de meest relevante en authentieke bronnen.

De resultaten van dit onderzoek zijn mede gebaseerd op de interpretaties van de onderzoekers. Het is daarom mogelijk dat andere onderzoekers, zouden zij ditzelfde onderzoek uitvoeren, wellicht op andere resultaten of interpretaties zouden komen. De verzamelde fragmenten van dit onderzoek zijn met de andere studenten getoetst en is er gekeken of zij dezelfde bevindingen hadden naar aanleiding van het bekijken van de beelden. Op deze manier, en door het onderzoek op alle punten te verantwoorden, zijn betrouwbaarheid en validiteit nagestreefd.

Na een aantal dagen van het beeldmateriaal bekeken te hebben, werd er geconstateerd dat de methode om voor alle drie de afstudeerkoppels tegelijk naar de beelden te kijken niet efficiënt was. Het was namelijk erg zwaar om voor drie verschillende onderwerpen tegelijk naar de beelden te kijken. Hierdoor werden er belangrijke fragmenten gemist. Er is toen besloten om toch afzonderlijk alle beelden te bekijken, met enkel het eigen onderwerp. Op deze manier werden er wel minder beelden bekeken, maar kon de kwaliteit van de verzamelde fragmenten wel gewaarborgd worden. Fragmenten die opvielen en duidelijk voor de andere koppels geschikt waren, zijn wel doorgegeven.

Er zijn beelden verzameld van zes gezinshuizen. In de analyse van het beeldmateriaal, zijn alle zes de gezinshuizen meegenomen. Op deze manier is er geen eenzijdig beeld ontstaan. De adolescenten en de gezinshuisouders van alle zes de gezinshuizen hebben ingestemd dat er beeldmateriaal van hen mocht worden opgenomen. De gezinshuisouders hebben ook een formulier ondertekend, waarin ze verklaren dat zowel de gezinshuisouders al de adolescenten met de opnames instemmen. De gezinshuisouders en de adolescenten zijn op de hoogte van het feit dat er onderzoek wordt gedaan aan de hand van het opgenomen beeldmateriaal. Er is toegezegd dat de beelden worden geanonimiseerd en dat deze enkel in onderzoeksgroepen worden getoond. Als er gebruik wordt gemaakt van specifieke beelden in een onderzoek en de onderzoekers deze aan derden willen tonen, wordt er specifiek toestemming gevraagd aan de gezinshuisouders en de adolescenten. De transcripten van de beelden zijn geanonimiseerd en zijn enkel beschikbaar voor onderzoeksdoeleinden.

Bibliografie

- Allen, J., Fonagy, P., & Bateman, A. (2008). *Mentaliseren in de klinische praktijk*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Nieuwezijds.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Velden, T. van der, & Goede, M. de. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3e ed.). Groningen/Houten, Nederland: Noordhoff Uitgevers bv.
- Baat, M. de, & Berg-LeClerq, T. (2013). *Wat werkt bij gezinshuizen?*. Geraadpleegd van [http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/\(311053\)-nji-dossierDownloads-WatWerkt_Gezinshuizen.pdf](http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/(311053)-nji-dossierDownloads-WatWerkt_Gezinshuizen.pdf)
- Bakermans-Kranenburg, M. J., & IJzendoorn, M. H. (1993). *Intergenerationele overdracht. Een meta-analyse naar de relatie tussen de gehechtheidsbiografie van ouders en de gehechtheidsrelatie met hun kind*. Geraadpleegd van https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/1470/168_136.pdf
- Bartelink, C., & Steege, M. van der. (2012). *Hechting en langdurige uithuisplaatsing. Verslag discussiebijeenkomst*. Utrecht, Nederland: Nederlands Jeugdinstituut.
- Bateman, A., & Fonagy, P. (2004). *Psychotherapy for Borderline Personality Disorder: Mentalization Bases Treatment*. Oxford, Groot-Brittannië: Oxford University Press.
- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds. I: Aetiology and psychopathology in the light of attachment theory, II: Some principles of psychotherapy. *British Journal of Psychiatry*, 130, 201-10 and 421-31
- Bowlby, J. (1979). Psychoanalysis as Art and Science. *International Review of Psychoanalysis*, 6, 3-14.
- Bowlby, J. (1982/1969). *Attachment and loss, Vol. 1: Attachment*. (2nd ed.). New York: Basic Books
- Bowlby, J. (1983). *Verbondenheid*. Deventer, Nederland: Van Loghum Slaterus.
- Casey, B. J., Jones, R. M., & Hare, T. A. (2008). *The Adolescent Brain*. Geraadpleegd van <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2475802/pdf/nihms56148.pdf>
- Crone, E. (2009). *Het puberende brein. Over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam, Nederland: Bert Bakker.
- Decovic, M. (2000). Opvoedingsproblemen in (pre)adolescentie. Implicaties voor onderzoek en hulpverlening. *Kind en Adolescent*, 21, 193-210. Geraadpleegd van https://pure.uva.nl/ws/files/2046012/33913_orDekovic_1_.pdf
- Dekker-van der Sande, F., & Sterkenburg, P. (2015). *Mentaliseren kan je leren. Introductie in Mentaliseren Bevorderende Begeleiding (MBB)*. Doorn, Nederland: Bartimeus.
- Delfos, M. (2004, 11 mei). *Communiceren met pubers* [Persbericht]. Geraadpleegd van <http://www.mdelfos.nl/2004-postel-pubers.pdf>
- Delfos, M. F. (2016). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten* (9e ed.). Amsterdam, Nederland: SWP.
- Farby, B., Reitz, A., & Luster, W. (2002). Community treatment of extremely troublesome youth with dual mental/mental retardation diagnoses: A data bases case study. *Education and treatment of children*, 25, 339-355.

- Feinstein, S. (2009). *De ontdekking van het puberbrein*. Vlissingen, Nederland: Bazalt.
- Gael, M. van. (2002, 1 oktober). Psychoanalysis as Art and Science. *De missing link tussen trauma en borderlineproblematiek*, 28(5), 365-384.
- Gardeniers, M., & Vries, A. de. (2012). *Continuïteit in gezinshuizen. Ervaring gezinshuisouders en onderzoeksgegevens verzameld*. De Glindt, Nederland: Rudolphstichting&Gezinshuis.com.
- Have, P. ten. (1997). Een basisprocedure voor conversatie-analytisch onderzoek. In L. Meeuwesen, & H. Houtkoop-Steenstra (Red.), *Sociale Interactie in Nederland* (pp. 15-42). Utrecht, Nederland: ISOR.
- Holzhauser, F.F.O. (2002). *Communicatie, Theorie en Praktijk*. Schoonhoven, Nederland: Academic Service.
- Hoof, L. van, & Vries, M. de. (2014). *Als opvoeden niet vanzelf gaat. Orthopedagogiek in de praktijk*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff.
- IJzendoorn, M. H. (1983). Inleiding in J. Bowlby (Red.), *Verbondenheid* (pp. 9-10). Deventer, Nederland: Van Loghum Slaterus.
- IJzendoorn, M. van. (2008). *Opvoeding over de grens. Gehechtheid, trauma en veerkracht*. Amsterdam, Nederland: Boom Academic.
- IJzendoorn, M. van. (2010). Gehecht aan pleegouders. In P. van den Bergh, & T. Weterings (Red.), *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (pp. 13-23). Assen, Nederland: Van Gorcum.
- Juffer, F. (2010). Beslissingen over kinderen in problematische opvoedingssituaties. Inzichten uit gehechtheidsonderzoek. *Research Memoranda*, 6(6), 1-51.
- Kapteyn, P. (1985). *In de speeltuin van Nederland*. Amsterdam, Nederland: Synopsis.
- Kohnstamm, R. (2009). *Kleine Ontwikkelingspsychologie I. Het jonge kind*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Main, M. & Solomon, J. (1990). Discovery of an insecure disorganized/disoriented attachment pattern: procedures, findings and implications for the classification of behavior. In T. Braxelton and M. Yogman (eds) *Affective development in infancy*, 95–124. Norwood, New York: Ablex.
- Mark, S., & Mulderij, K. (2008). Pedagogische sensitiviteit: aanleg of aan te leren? *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, pp. 181-189.
- Mazeland, H. (2003). Inleiding in de conversatie-analyse. Bussum: Uitgeverij Coutinho
- Mazeland, H. (2013). Grammar in conversation analysis. In J. Sidnell, & T. Stivers (Red.), *The Handbook of conversation Analysis* (pp. 475-491). Hoboken, NJ: Wiley Blackwell.
- Meuwissen, I. (2011). *Een landelijke sectorverkenning. Kenmerken van en opvoeding binnen gezinshuizen*. Geraadpleegd van <http://www.gezinspiratieplein.nl/lezen-weten/lezen-weten-2/over-gezinshuizen/39-kenmerken-van-gezinshuizen/file>
- Nederlandse Encyclopedie. (z.j.). Representatief. Geraadpleegd van <http://www.encyclo.nl/begrip/representatief>

- Nederlands Jeugdinstuut (2016). Hechting en hechtingsproblemen. Geraadpleegd van <http://www.nji.nl/Hechting-en-hechtingsproblemen-Probleemschets-Definitie>
- Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming. (2017). *Juridische termen en rechtsfiguren*. Geraadpleegd van <http://richtlijnenjeugdhulp.nl/achtergrond/juridische-termen-en-rechtsfiguren/>
- Clarijs (red), R. (2015). *Om de jeugd*. Amsterdam, Nederland: SWP
- Schep, E. (2014). *Hechting in interactie*. Promotievoorstel. Ede: Auteur.
- Schulz von Thun, F. (2010). *Hoe bedoeld u? Een psychologische analyse van menselijke communicatie*. Groningen/Houten, Nederland: Noordhoff.
- Severijnen, O., Bakker, M., & Pas, N. (2013). *Basisboek Communiceren*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff.
- Slot, W., & Aken, M. van. (2013). *Psychologie van de adolescentie. Basisboek*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff.
- Spear, L. P. (2000). *The adolescent brain and age-related behavioral manifestations* (13902-6000, USA). Geraadpleegd van <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2475802/pdf/nihms56148.pdf>
- Steinberg, S. (2000). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Reseach of adolescence*, 11, 1-19.
doi:<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1532-7795.00001/pdf>
- Strauch, B. (2003). *Waarom doet mijn puber zo vreemd? Het brein van de tiener*. Amsterdam, Nederland: De Boekerij.
- Thoomes-Vreugdenhil, A. (2006). Gehechtheid. In A. Thoomes-Vreugdenhil, H. Giltaij, B. van Hulzen, K. Schaeffer-van Leeuwen, & J. de Waal (Red.), *Behandeling van hechtingsproblemen* (pp. 45-66). Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Thoomes-Vreugdenhil, A. (2012). *Hechtingsproblemen bij kinderen*. Tielt, België: Uitgeverij Lannoo nv.
- Thoomes-Vreugdenhil, A., Giltaij, H., Hulzen, B. van, Schaeffer-van Leeuwen, K., & Waal, J. de. (2006). *Behandeling van hechtingsproblemen*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Van Dale. (2017). Betekenis 'verward'. Geraadpleegd van <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=verward&lang=nn>
- Vanderoost, A. (2011). *De invloed van hechting op de breedte van het aandachtsveld rond moeder bij lagere schoolkinderen; Een automatische aandachtsbias?*. Geraadpleegd van http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/789/560/RUG01-001789560_2012_0001_AC.pdf
- Vliet, E. van der. (2013). *Redenen van uitplaatsing van kinderen uit gezinshuizen*. Geraadpleegd van <http://www.gezinspiratieplein.nl/lezen-weten/lezen-weten-2/over-gezinshuizen/56-redenen-van-uitplaatsing-van-kinderen-uit-gezinshuizen/file>
- Waddel, C., Macmillan, H., & Pietrantonio, A. M. (2004). How important is permanency planning for children? Considerations for paediatricians involved in child protection. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 25, 285-292.

Wierzema, K., & Jansen, P. (2005). *Basisprincipes van communicatie*. Amsterdam, Nederland: Pearson Education Benelux.

Wolff, M. de, Dekker-van der Sande, F., Sterkenburg, P., & Thoomes-Vreugdenhil, A. (2015). *Richtlijn Problematische gehechtheid*. Geraadpleegd van http://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2015/04/Richtlijn_Problematische_gehechtheid.pdf

Zaal, S., Boerhave, M., & Koster, M. (2009). *Hechting, Basisveiligheid, Basisvertrouwen; Begeleiding en behandeling. Een handreiking voor begeleiders en behandelaars*. Geraadpleegd van https://www.cordaan.nl/sites/default/files/downloads/boekje_hechting_2009.pdf

Bijlagen

Bijlage 1 | Uitleg bij de beeldfragmenten

Fragmentcodes

In hoofdstuk vier en vijf van dit verslag, wordt gebruik gemaakt van verwijzingen naar fragmenten in het bronnenboek en zijn een aantal fragmenten ter illustratie toegevoegd aan het hoofdstuk. Om deze hoofdstukken goed leesbaar te houden zijn er korte verwijzingen. Er wordt als volgt verwezen:

(1.1) : fragment 1 van gezinshuis 1

(3.2) : fragment 2 van gezinshuis 3

Ook zijn de volgende afkortingen gebruikt:

GHV: Gezinshuisvader

GHM: Gezinshuismoeder

Transcriptieconventies

Gespreksorganisatie

(1.5) Een stilte met een duur van het aantal aangegeven secondes, hetzij binnen een uiting van eenzelfde spreker (beurt-intern), hetzij tussen de beurten van twee opeenvolgende sprekers (beurt-extern).

(.) Stilte korter dan 0,4 seconden.

[spreker1 Deze twee gespreksdeelnemers beginnen tegelijkertijd een beurt.

[spreker2

sp[spreker1 Een tweede spreker begint tijdens de beurt van de huidige spreker, en wel

[spreker2 precies op het punt waarop het haakje staat.

Prosodie

. De punt wijst op een dalend intonatieverloop aan het eind van het betreffende uitingsdeel.

, De komma wijst op een licht stijgend intonatieverloop.

? Het vraagteken wijst op een sterk stijgende intonatie aan het einde van het betreffende uitingsdeel (het hoeft hier niet om een vraag te gaan).

! Uitroepteken: de spreker produceert het betreffende uitingsdeel met een uitroepachtige prosodie.

accent De onderstreepte lettergreep of klank is geaccentueerd.

re::kken De betreffende (mede-)klinker is opvallend langer dan 'normaal' is voor deze spreker.

afbre- De spreker houdt plotseling in, en breekt de productie van een woord of
afbreke- uitingsdeel abrupt af (er is een duidelijke articulatorische breuk).

Transcriptieproblemen

() Spreker zegt iets dat de transcribeerder niet kan verstaan (de lengte tussen haakjes is een globale aanduiding voor het aantal gemiste lettergrepen, 3 tekenposities per lettergreep).

(iets) De transcribeerder is er niet zeker van dat de tussen haakjes vermelde tekst een correcte weergave is van de gesproken tekst.

[Klaasen] De oorspronkelijke naam is vervangen door een formeel en inhoudelijk vergelijkbare vorm (in verband met anonimiseren van de opname).

Bijna geheel overgenomen uit: Mazeland, H. (2003). Inleiding in de conversatie-analyse. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Bijlage 2 | Kijkkader

Miscommunicatie houdt in dat de ene persoon de andere persoon verkeerd begrijpt. De ontvanger vat de boodschap van de zender anders op dan deze die heeft bedoeld, kan deze anders interpreteren vanuit zijn eigen referentiekader of hij neemt andere informatie op uit de boodschap waardoor er anders dan gewenst wordt gereageerd op de boodschap (Wierzema & Jansen, 2005). Zo kan de boodschap die verzonden werd niet kloppen of verschillen van de boodschap die de zender heeft bedoeld (Severijnen, Bakker & Pas, 2013). Miscommunicatie heeft ook betrekking op het elkaar niet uit laten spreken, niet goed naar elkaar luisteren, elkaar verkeerd begrijpen en interpreteren, het terug trekken of juist het terugkomen op oude zaken of situaties. Wanneer de volwassene of jongere enkel bezig blijft met zijn/haar eigen onderwerp, enkel eigen inzichten en ideeën aandraagt en niet open staat voor wat de ander te vertellen heeft, ontstaat er miscommunicatie (Delfos, 2016). Verwarring betekend volgens Van Dale onduidelijk of onsamenhangend (Van Dale, 2017). In dit onderzoek gaat het daarbij zowel om communicatie als om de situatie die onduidelijk of onsamenhangend kan zijn voor de puber of de gezinshuisouder. Deze twee begrippen samen duiden op een situatie waarin er voor de puber of gezinshuisouders, bewust of onbewust, niet duidelijk is wat gezegd of bedoeld wordt, iemand verkeerd wordt begrepen en aspecten anders lopen dan gepland, afgesproken of verwacht.

Mentaliseren is het begrijpen van het eigen gedrag in relatie met je emoties en gedachten, oftewel mentale toestanden. Het is het begrijpen van jezelf en van elkaar. Je kijkt dan naar jezelf alsof je naar een ander kijkt en je probeert naar de ander te kijken met aandacht voor zijn/haar gevoelens (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2015). Mentaliseren is het uiten van gedachten, gevoelens, verwachtingen, behoeften, verlangens en dergelijke. Deze uitingen kunnen zowel direct als indirect voorkomen (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Wanneer er in een fragment zowel miscommunicatie als mentalisatie voorkomt, is deze geschikt voor het onderzoek.

Bijlage 3 | Categorieën

GH	Code	Code fragment	Omschrijving	Categorie	Beschrijving	Reactie adolescent
1	1.1	GH1, 01-11-2013, 1: 11.45	Schoolfoto Marieke	Eigen gedachte	In dit fragment is er sprake van miscommunicatie doordat de gezinshuisvader door de adolescent heen praat. Er is sprake van mentalisatie wanneer de gezinshuisvader de gedachte uitspreekt dat hij vindt dat Marieke altijd goed op de foto's staat.	Marieke zegt niets, maar laat als reactie haar foto's zien. Laat met glimlach foto's zien. Ze komt er niet meer op terug dat ze misschien niet zo tevreden is.
	1.2	GH1, 03-11-2013, 0: 09.14	Verwarring tijdstip van de lunch	Eigen gedachte	In dit fragment is er verwarring over het tijdstip waarop er wordt gegeten (12.00u). De gezinshuismoeder mentaliseert doordat zij zegt dat ze dacht dat het al 13.00u was.	Er valt een stilte nadat GHM haar gedachte heeft uitgesproken. Marieke en Jasper kijken haar rustig aan. Marieke zegt vervolgens dat ze het wel erg vroeg vindt.
	1.3	GH1, 03-11-2013, 0: 19.00	Adolescent vraagt om cup-a-soup	Eigen ervaring van de situatie	In dit fragment is er sprake van verwarring doordat de gezinshuis moeder door een van de kinderen wordt afgeleid terwijl de Marieke een vraag stelt. Er is dan ook sprake van miscommunicatie omdat de boodschap niet goed wordt ontvangen door gezinshuismoeder of deze niet aangeeft de vraag te hebben begrepen. Mentaliseren gebeurt doordat de gezinshuismoeder aangeeft richting het kind en Marieke dat zij wordt afgeleid.	Marieke wacht geduldig totdat GHM wel tijd en aandacht heeft om naar haar te luisteren. Zodra GHM is uitgespraat en niet meer wordt gestoord stelt zij opnieuw haar vraag.
	1.4	GH1, 03-11-2013, 2: 06.55	Ruzie om x-box	Eigen interpretatie op het gedrag van adolescent	In dit fragment is er sprake van miscommunicatie doordat de gezinshuismoeder en de adolescent vanuit een ander perspectief naar de situatie kijken; dit blijkt uit de boodschappen naar elkaar. Mentaliseren komt voor in de reactie van de gezinshuismoeder, die in haar boodschap blijkt geeft van haar interpretatie van de situatie en die haar gedachten over de situatie uitspreekt.	Jasper verdedigt zich en geeft aan waarom hij deze opmerking heeft gemaakt. Hij geeft daarmee aan dat hij anders over de situatie denkt, hoe het de situatie beleeft, en doordat hij dat op een verdedigende manier doet lijkt het gesprek een discussie te worden, die vanzelf stopt doordat het broertje over iets anders begint.
	1.5	GH1, 03-11-2013, 8: 12.30	Jasper moet schoolfoto's afgeven	Eigen interpretatie op het gedrag van adolescent	In dit fragment valt miscommunicatie op doordat de Jasper weinig reactie geeft op de vraag van de gezinshuisouders om zijn foto's af te geven. Hij	Eerst zegt Jasper weinig en mompelt wat. Geeft de gezinshuisouders gelijk in het feit dat hij het niet netjes heeft

				Eigen verwachting	reageert geïrriteerd, en vervolgens is uit de reactie van de gezinshuisouder op te maken dat zij dat vervelend vinden en een andere reacties van hem verwachten. Dit komt naar voren doordat zij vragen waarom hij zo reageert, en doordat zij letterlijk benoemen welke reactie zij wel van hem verwachten. Mentalisatie komt naar voren doordat de gezinshuisouders hun verwachtingen uitspreken en doordat zij de boodschap geven dat zij de reactie van de Jasper niet leuk vinden.	aangepakt, doordat hij een gewenst antwoord geeft op de vragen en doordat hij doet wat ze hem vragen. Hij reageert daarbij wel kortaf.
1.6	GH1, 05-11-2013, 2: 08.10-09.26	Bandje	Eigen gevoelens	Eigen gedachte	Miscommunicatie vindt in dit fragment plaats doordat de GHV aangeeft dat hij een andere veronderstelling had dan wat de Jasper vertelt. Ook praat hij door Jasper heen en stelt hij verduidelijkingsvragen, waaruit blijkt dat er verwarring aanwezig was. Mentalisatie komt naar voren, doordat de GHV aangeeft dat hij benieuwd is en dat hij het een goed initiatief vind.	Jasper verduidelijkt de situatie en legt uit hoe de situatie met het bandje in elkaar zit. Reageert niet zichtbaar en hoorbaar op enthousiasme GHV.
1.7	GH1, 05-11-2013, 3: 04.07-07.55	Ruzie aan tafel	Eigen gedachte	Eigen gevoel	Jasper en Timo hebben ruzie. Vader heeft niet meegekregen wat er is gebeurd en spreekt de jongens aan op hun gedrag. Jasper probeert zijn standpunt over te brengen, maar dit lijkt niet te worden ontvangen door de GHV: GHV laat Jasper niet uitpraten en probeert zijn standpunt over te brengen en gaat verder op zijn perspectief op de situatie. Mentalisatie komt naar voren doordat GHV aangeeft dat hij er klaar mee is en dat hij de reactie van Jasper niet goed vind. Hij geeft aan dat hij de emotie van de Jasper herkent, dat hij ziet dat adolescent boos is. GHV verwacht dat adolescent de waarheid spreekt, doordat hij zegt dat hij de beelden terugkijkt. Laat merken dat hij verwacht dat Jasper luistert. Vertelt dat hij zelf niet goed weet wat er gebeurd is, maar dat het tussen de jongens ligt. Het gevoel van de GHV komt naar voren doordat hij zegt dat hij het niet leuk vind wat er gebeurd.	Op het corrigeren van GHV (en GHM die erbij komt) gereageerd Jasper verdedigend. Hierbij wordt ook de verwachting van GHV uitgesproken. Maar wanneer GHV zegt dat hij het begrijpt, wordt hij even stil. Vervolgens volgt weer een correctie (GHM zegt dat hij niet goed luistert) waarop Jasper begint te huilen. Hij legt opnieuw uit waarom hij zo reageert en zich zo gedroeg. Timo wordt gecorrigeerd en begint te huilen, ondertussen houdt Jasper op met huilen en wordt weer rustig. GHV mentaliseert door te zeggen hoe hij erover denkt, en hoe hij het gedrag interpreteert. Daarop reageert Jasper weer op een rustige toon. Dit doet GHV nog een keer waarbij mentaliseert over gevoel (ik ben niet boos). Jasper zwijgt nu en gaat weer rustig aan tafel zitten.
			Eigen gevoel			
			Eigen verwachting			
			Eigen interpretatie op het gedrag van de adolescent			
1.8			Eigen verwachting			

		Gh1, 15-11-2013, 4: 08.30-10.00	De intocht of naar voetbal	Eigen gevoel	GHM spreekt verwachting uit, adolescent geeft aan dat hij niet mee gaat. Moeder heeft niet door dat hij dit al heeft aangegeven en spreekt hem hierop aan. Adolescent benoemt daarna dat dit al is aangegeven. Mentaliseren komt naar voren doordat GHM aangeeft dat ze de toon van adolescent niet waardeert. Hieruit is een gevoel van teleurstelling of irritatie af te leiden.	Jasper geeft aan dat hij wat anders gaat doen en niet mee naar de intocht. Als GHM haar verwachting uitspreekt verdedigd hij zich. Hij geeft aan waarom hij niet mee gaat en dat hij dat al heeft aangegeven. Wanneer GHM vervolgens haar gevoel deelt door te zeggen dat ze de toon waarop hij dat zij niet fijn vond, reageert Jasper met een korte 'ja oke'. Dit kan instemming zijn met de GHM, maar is hier niet duidelijk uit af te leiden.
2	2.1	Gh2, 02-11-2013, 0: 07.20-07.50	Uitje met zus	Eigen gedachte	Adolescent vertelt dat hij morgen wat met zijn zus gaat doen. Verwarring heerst doordat GHM laat merken aan haar reactie dat ze iets anders had verwacht. Mentalisatie klinkt hier ook gelijk in door, mede met de uitspraak dat de GHM denkt dat ze dan wel moeten reserveren.	Gaat in op de verwarring van GHM en legt uit wat hij weet over de situatie.
	2.2	GH2, 02-11-2013, 0: 14.28-15.42	Stoomboot	Eigen gevoelens	Hier komt miscommunicatie naar voren door het feit dat de kinderen niet reageren op de vraag van gezinshuismoeder hoe het gaat met de stoomboot. De gezinshuismoeder maakt dan een opmerking waarin het mentaliseren naar voren komt; ze geeft aan dat ze de reacties van de jongeren ziet maar niet weet hoe ze deze moet interpreteren, ze geeft aan dat ze het allemaal heel verrassend vindt en dat ze maar niet verder gaat vragen.	Adolescent gaat niet in op de verwarring van de GHM, waarschijnlijk omdat dit een geheim is. Hij laat een andere jongen praten. Hij lacht.
	2.3	GH2, 21-11-2013, 4: 13.11-14.08	Hoeveel mensen kunnen er in de aula?	Eigen gedachte	Er is een gesprek gaande over de aula van de school. Er heerst verwarring, doordat adolescent en GHV verschillende meningen hebben over de hoeveelheid mensen die in de aula passen. Adolescent denkt dat er veertig mensen in kunnen. GHV geeft aan dat dit niet klopt: 'nee joh' en dat hij denkt dat er veel meer mensen in kunnen. Daaruit blijkt dat de GHV mentaliseert. Door zijn woordkeus geeft hij aan dat de adolescent het fout heeft en dat hij andere gedachten hierover heeft.	Neemt gedachte van GHV aan, maar houdt ook vast aan eigen gedachte. Geeft toe dat hij het mis had, maar geeft ander niet helemaal gelijk.
3	3.1	GH3, 22-11-2013, 0: 03.22-03.49	Patat eten thuis	Eigen gedachte	Er heerst verwarring, doordat Claudia aangeeft dat ze thuis eet, terwijl is afgesproken dat ze dit eerst met haar ouders gaat overleggen en GHV dus denkt dat ze niet mee eet. Mentaliseren komt naar voren in de opmerking van GHV. Hij geeft aan dat hij wel ziet wat	Als GHV aangeeft dat Claudia eerst moet voorstellen of ze mee kan eten, reageert zij dat ze dat wel wil. Na het mentaliseren door GHV zwijgt ze.
				Eigen verwachting		

					ze doet, oftewel dat hij het goed vindt als ze komt eten. Hij geeft de verwachting aan dat ze dit zelf voorlegt aan haar ouders en dit zelf regelt.	
	3.2	GH3, 06-12-2013, 5: 16.31	Mayonaise aangeven	Eigen interpretatie op het gedrag van adolescent	Er is miscommunicatie, doordat Karina aangeeft dat ze wat anders heeft gezegd dan wat GHV aangeeft. Mentaliseren zit in het feit dat de GHV aangeeft dat het hem niet meer uitmaakt en dat hij ervaart dat ze het volgens haar allemaal verkeerd doen en dat hij het de volgende keer anders gaat doen.	Als GHV uitspreekt dat hij Karina zich volgens hem niet aan de tijd heeft gehouden gaat zij daar tegenin. Ze geeft aan dat ze twee uur had gezegd. Na de opmerking die GHV daarna nog maakt en het mentaliseren zwijgt Karina en eet ze rustig door. Ze kijkt GHV niet ook niet aan tijdens het gesprek.
4	4.1	GH4, 16-12-2013, 0: 13.13-16.15	Drugs	Eigen gedachte	Door middel van vragen te stellen door de GHV wordt duidelijk dat de situatie anders is dan Erwin stelde. Hieruit blijkt miscommunicatie. Mentaliseren komt naar voren doordat GHV aangeeft dat hij liever had dat Erwin zich anders zou gedragen, dat Erwin hun vertrouwen beschaamt en dat het hem niet uitmaakt hoe hij zijn weg bewandelt.	Gaat eerst tegen GHV in met tegenargumenten en ontkenning. Verder in het gesprek geeft hij toe dat GHM en GHV gelijk hebben, door korte antwoorden ('ja'/'nee'). Na het mentaliseren zwijgt Erwin.
				Eigen verlangen		
				Eigen gevoel		
	4.2	GH4, 08-01-2014, 0: 11.23-11.42	Gesprekje over broer	Eigen interpretatie van het gevoel van de adolescent	GHV interpreteert gevoel van Jousef, maar adolescent geeft aan dat dit niet klopt. Later geeft hij aan dat dit wel klopt. Hier blijkt miscommunicatie uit. Mentaliseren blijkt uit het feit dat de vader in staat is om de gevoelens van de adolescent te herkennen en te verwoorden.	Jousef reageert alleen met korte 'nee' antwoorden. Als GHV eerst vraagt of het klopt dat hij het vervelend vond zegt hij nee, maar als GHV daarna dezelfde vraag anders stelt (maar dat vond je niet leuk he) lijkt hij met zijn 'nee' antwoord GHV te bevestigen in zijn veronderstelling. Door de combinatie van vraagstelling en antwoord geeft Jousef dus een tegenovergesteld antwoord.
	4.3	Gh4, 09-01-2014, 4: 09.00-09.25	Verzendkosten	Eigen gedachte	Hier is ten eerste sprake van miscommunicatie, doordat de GHV het Saar niet laat uitpraten. Daarnaast is er verwarring, doordat Saar de verontwaardiging van de GHV op haar eigen gedrag lijkt te betrekken en verkeerd interpreteert terwijl dit niet zo wordt bedoeld.	Als GHV zegt dat hij het te gek vindt, begint Saar met een verdedigende opmerking. Als GHV uitlegt dat hij het niet over haar heeft maar over de bestelkosten stemt Saar in met de gezinshuisouders en geeft toe dat dit duur is.
	4.3	GH4, 06-02-2014, 4: 01.44-04.15	Richad komt te laat thuis	Eigen verwachting	Richad komt tijdens het eten thuis. GHV vraagt waar hij vandaan komt en geeft aan dat hij de regels heeft overtreden. Er lijkt sprake te zijn van miscommunicatie doordat steeds woorden vragend	Richad geeft steeds kort antwoord op de vragen van GHV. Hij blijft in eerste instantie ook staan terwijl GHV hem aanspreekt op zijn gedrag. Zodra GHV

				Eigen gedachte	herhaald worden, daarnaast is er sprake van verwarring die merkbaar is doordat GHV relatief lang in gesprek gaat over zijn verwachtingen en doordat hij van Richad een verklaring lijkt te verwachten. Ondertussen geeft GHV de indruk er onverschillig in te zijn door wat hij zegt en door zijn neutrale gezichtsuitdrukking waarmee hij Richad aan blijft kijken.	zegt dat hij mag gaan eten gaat hij aan tafel zitten. In enkele korte antwoorden van Richad is een bepaalde mate van weerstand op te merken, bijvoorbeeld: 'ik heb niet eens een boekverslag', 'nou, ik heb toch geen laptop, kan ik hem ook niet maken'. Opvallend zijn de opmerkingen vanaf regel 41, waarbij Richad eerst iets aangeeft, maar daar in zekere zin ook weer terughoudend in is. Ook daaruit is weerstand te interpreteren, hij gaat desondanks mee in de opmerkingen van GHV en geeft gewenste antwoorden. Opvallend is ook dat GHV en Richad beiden onverschilligheid uiten ten aanzien van het onderwerp. Daarbij is niet duidelijk of de een dit mogelijk van de ander (bewust of onbewust) spiegelt.
5	5.1	GH5, 06-01-2014, 4: 00.43-01.22	In je nekvel grijpen	Eigen gedachte	De opmerking van vader: 'het gaat er niet om of je ertegen kan, maar of je het leuk vind' geeft aan dat Ronaldo iets anders heeft geïnterpreteerd dan er werd bedoeld. Mentaliseren zit erin dat vader benoemd dat hij het fijn vindt dat Ronaldo snapt wat hij bedoeld.	Ronaldo geeft aan dat hij GHV begrijpt en stemt met hem in door te zeggen dat hij het begrijpt.
	5.2	GH5, 07-01-2014, 0: 21.40-1: 02.42	Draak	Eigen gedachte Eigen ervaring van de situatie Eigen interpretatie op het gedrag van adolescent	Miscommunicatie blijkt uit het feit dat GHM zegt: oh bedoel je dat. Mentalisatie zit in het feit dat ze aangeeft dat ze het nu beter snapt en dat ze bijna wilde zeggen dat Anna eerder naar bed moest. Voordat de situatie helder was, gaven GHV en GHM ook aan dat ze het rare praat vonden van Anna.	Anna gaat eerst niet in op het feit dat GHV en GHM haar niet begrijpen. Wanneer ze van hen hoort dat ze haar niet goed hadden begrepen, legt ze de situatie uit en probeert ze daarmee de verwarring op te heffen door haar gedachten en gedrag toe te lichten.
	5.3	GH5, 13-01-2014, 3: 11.10-14.26	1 liter is 1 kilo	Eigen gedachte	Er ontstaat verwarring over wie er gelijk heeft over het onderwerp. De GHV mentaliseert door zijn eigen gedachten over het onderwerp uit te spreken.	Ronaldo is het in eerste instantie niet met GHV eens, en laat merken dat hij er ander over denkt. Na een uitgebreide uitleg van GHV begrijpt hij wat GHV bedoeld en stemt hij in met de gedachten van GHV over het onderwerp.

	5.4	GH5, 20-01-2014, 1: 12.22-13.18	Luister nou	Eigen verwachting	GHM en GHV vertellen dat een buitenboordbeugel niet aan hoeft naar school. Anna gaat dan in dat ze geen buitenboordbeugel in wil op school. GHM geeft dan aan dat ze moet luisteren, omdat dit al is gezegd. Miscommunicatie is dus dat adolescent niet luistert. Uit de intonatie van die zin kan worden opgemaakt dat GHM verwacht dat Anna beter luistert. Dit is het stukje mentaliseren.	Anna verdedigt zich door een voorbeeld te noemen waarom ze dat wel dacht. Stemt daarna in met de uitspraak dat het een uitzondering is. Ze gaat niet in op het feit dat ze niet luisterde.
6	6.1	GH6, 20-01-2014, 4: 03.30-04.52	Afwassen voor het eten	Eigen gedachte	Ruth vertelt dat je na het eten meer energie krijgt. Vader gaat hier tegenin, dit zorgt voor verwarring. Vader legt hierna uit dat het juist energie kost na het eten. Om die reden wil hij dat er voor het eten afgewassen wordt, omdat hij niet tot negen uur in de rommel wil zitten. Hier mentaliseert hij zijn eigen gedachte.	Als GHV zijn gedachten over de situatie uitlegt, stelt Ruth vragen. Later zegt zij; nou, dan moet je even wachten. Daaruit blijkt dat ze de gedachtegang van GHV begrijpt en ze gaat er in mee, wat blijkt doordat ze geen tegenargumenten meer geeft om bij haar eigen standpunt te blijven. Desondanks laat ze nog wel wat merken waar ze anders over denkt, namelijk dat het naar haar mening dan toch nog best 's avonds kan, maar dan moet je even wachten.
	6.2	GH6, 20-01-2014, 4: 11.35-14.00	Aangifte doen	Eigen verwachting	Maarten vertelt dat hij jongens heeft gezien die een huis aan het vernielen waren. Vader geeft aan dat hij dan aangifte moet doen. Adolescent vraagt waarom en zegt dat hij het toch niet heeft gedaan. Uit deze opmerking en vraag komt verwarring naar voren. GHV geeft aan dat Maarten dan aan moet geven wie dat gedaan heeft, omdat dat dingen zijn die niet horen en dat hij het belangrijk vindt dat de daders opgespoord worden.	Maarten stemt in met de standpunten van de GHV, maar geeft niet toe om aangifte te doen, hij geeft 'nee' antwoorden en tegenargumenten. Doordat hij later in het gesprek vraag; 'waarom moet ik getuigen dan?' blijkt dat hij GHV probeert te volgen in hoe deze over de situatie denkt. Aan het einde van het gesprek is nog niet duidelijk of hij het eens wordt met GHV, het gesprek gaat verder over andere zaken.
				Eigen gedachte		
6.3	GH6, 03-02-2014, 5: 14.54-15.25	Schoppen onder tafel	Eigen interpretatie op het gedrag van adolescent	Eigen verwachting	Daan (21) geeft aan dat Maarten moet stoppen met schoppen en dat hij anders terug schopt. GHV geeft hierop aan dat hij zulke taal niet wilt horen en dat hij niet stoer hoeft te doen. Met deze opmerking mentaliseert de GHV. Maarten (21) zegt hierop dat hij niet stoer aan het doen is, maar dat het een consequentie is. Dit is de miscommunicatie.	Als GHV zijn interpretatie uitspreekt en zijn verwachting uitspreekt, gaat Daan zich verdedigen. Hij benoemt wat er gebeurd en legt uit waarom hij zich zo gedraagt.

6.4	GH6, 03-02-2014, 7: 02.39-03.22	Even blijven zitten	Eigen interpretatie op het gedrag van adolescent	Jurren zegt dat hij even wil zitten. GHM geeft aan dat hij iets anders moet zeggen, omdat hij al zit en dat dit nergens op slaat. Jurren vraagt wat hij dan moet zeggen, waarop GHM vraagt wat er aan de hand is. Hij kan dan aangeven dat hij last van zijn voeten heeft. GHM zegt: oh dat is wat anders. Daaruit blijkt dat Jurren iets anders communiceerde, dan dat hij bedoelde en deed en er dus miscommunicatie was. Mentalisatie komt naar voren, doordat GHM haar gedachten uitspreekt. Ook komt er door haar intonatie naar voren dat zij het irritant vindt. Bijzonder in het fragment is dat GHM de adolescent dus eigenlijk helpt om zelf te mentaliseren, door middel van de vragen die ze stelt om de situatie helder te krijgen.	Wanneer GHM haar interpretatie van zijn gedrag benoemd, komt Jurren met de vraag; 'Wat moet ik anders zeggen dan'. Dit kan opgevat worden als verweer of als serieuze vraag om advies. Doordat hij toelicht wat de werkelijke reden is van zijn opmerking blijkt dat hij de feedback en het gevoel van irritatie van de GHM accepteert. Hij heeft daarna ook geen tegenargumenten, maar zwijgt en blijft rustig zitten, waaruit ook acceptatie op te maken is.					
			Eigen gevoel							
			6.5			GH6, 04-02-2014, 6: 11.15-12.05	Afwassen	Eigen verwachting	Vader geeft aan dat Kas zijn telefoon moet wegleggen en alvast de vaatwasser moet inruimen. Hierop zegt de adolescent dat hij dit zelf wel kan bepalen en dat het bullshit is. Vader zegt dat het geen bullshit is en blijft daarmee bij zijn standpunt.	Kas verzet zich en neemt standpunt GHV niet aan. Dit blijkt uit het feit dat hij zucht, niet gelijk doet wat GHV vraagt, en verwoordt dat hij het onzin vindt wat GHV zegt.
			6.6			GH6, 06-02-2014, 4: 01.44-04.15	Keelontsteking	Eigen gedachte	Jurren geeft aan dat hij misschien een keelontsteking heeft. Hieruit ontstaat verwarring, omdat GHM aangeeft dat je bij een keelontsteking symptomen hebt die hij niet laat zien. GHM legt uit dat je koorts hebt als je een keelontsteking hebt en dat hij niet gelijk moet zeggen dat hij een keelontsteking heeft, maar dan eerst naar haar toe moet komen. Mentaliseren zit in het feit dat GHM aangeeft dat het een beetje irritant begint te worden dat hij zichzelf dingen aanpraat. In haar intonatie is ook irritatie op te merken.	Als GHV haar gedachte uitspreekt, dat Jurren niet zo ziek is als hij beweert, komt Jurren daar vervolgens gelijk een beetje op terug door te zeggen dat hij toch wel honger heeft. Uit zijn volgende opmerking, na het mentaliseren van GHM, blijkt dat Jurren haar perspectief aanneemt. Hij stelt namelijk een vraag die bevestigt wat GHM heeft gezegd; 'oké, dus er is niks aan de hand?'
Eigen verwachting										
Eigen interpretatie op het gedrag van adolescent										
6.7	GH6, 06-02-2014, 8: 15.12-15.46	Schoenen	Eigen verwachting	Kas heeft hond uitgelaten. GHV vraagt of hij zijn schoenen uit wil doen als hij uit de tuin komt. Kas negeert dit, na nog een vraag zegt hij: moet ik hierop blijven reageren. De boodschap van de ouders komt dus niet aan en hij staat hier niet voor open. Dit is de miscommunicatie. Het mentaliseren zit in het feit dat de ouders hun verwachting uitspreken, hun verlangen uitspreken om het huis netjes te houden en aangeven dat zijn reactie niet normaal is.	Uit de ontkennende/ verwerende opmerkingen blijkt dat Kas er niet in mee gaat dat hij zijn laarzen uit moet doen. Uit zijn korte 'nee'-antwoorden en de vraag 'hoezo', blijkt een bepaalde opstandigheid. Uiteindelijk, na de uitleg en het mentaliseren van GHV en GHM, gaat Kas niet meer in verweer en gaat toch doen wat zij vragen. Dit blijkt uit het feit dat hij 'oké' zegt, en op een					
			Eigen gedachte							

						laatste aansporing zegt; 'Ja ik zeg toch ook oke'.
--	--	--	--	--	--	--